

Wybory czerwcowe 1989 r. w Brzozowie i rejonie brzozowskim w raportach Służby Bezpieczeństwa

Wybory do Sejmu kontraktowego i Senatu PRL z czerwca 1989 r. były przełomem w najnowszej historii Polski i państw Europy Środkowo-Wschodniej należących do tzw. bloku sowieckiego. Dzięki nim doszło do upadku systemu komunistycznego w Polsce i zapoczątkowania podobnych zmian w krajach ościennych. Istotne znaczenie dla tego procesu miało powstanie w 1980 r. Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. Mimo że wprowadzenie 13 grudnia 1981 r. stanu wojennego opóźniło o kilka lat początek demokratyzacji, nie zatrzymało erozji borykającego się z fundamentalnymi sprzecznościami reżimu.

Pogarszająca się z każdym rokiem sytuacja gospodarcza i obniżenie poziomu życia społeczeństwa oraz kolejne fale protestów spowodowały, że jesienią 1988 r. władze PRL rozpoczęły rozmowy z przywódcą zdelegalizowanej „Solidarności” – Lechem Wałęsą. Efektem zapoczątkowanego dialogu były obrady okrągłego stołu i porozumienie polityczne komunistów z opozycją oznaczające legalizację „Solidarności”. Kontrakt przedwyborczy zakładał, że w nowym Sejmie 65 proc. mandatów przypadnie reżimowej koalicji rządowej, a 35 proc. bezpartyjnym (161 posłów). Wybory do Senatu miały być całkowicie wolne¹.

W kwietniu 1989 r. Sejm uchwalił nową ordynację wyborczą, a Rada Państwa wyznaczyła termin wyborów na 4 czerwca 1989 r. Ponowne głosowanie – w przypadku gdyby żaden z kandydatów na listach wyborczych nie uzyskał więcej niż 50 proc. ważnych głosów – miało się odbyć 18 czerwca 1989 r.² Dla przeprowadzenia wyborów utworzono w kraju 108 okręgów wyborczych, w których w zależności od liczby mieszkańców wybierano od dwóch do pięciu posłów. Województwo krośnieńskie i wchodzący w jego skład rejon brzozowski stanowiło okręg wyborczy nr 51, na

¹ Na temat rozmów Kiszczak-Wałęsa, okoliczności obrad okrągłego stołu i wyborów zob. A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2004.

² *Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej w dokumentach SB*, oprac. J. Borowiec, D. Iwaneczko, Warszawa–Rzeszów 2009, s. 22–23.

który przypadało pięć mandatów poselskich (nr 201–205), w tym dwa dla PZPR, jeden dla ZSL i dwa dla „bezpartyjnych” (nr 204, 205), oraz dwa mandaty senatorskie³.

Zakończenie obrad okrągłego stołu i ogłoszenie terminu wyborów zaktywizowało opozycję solidarnościową. Proces ten nie ominął także w woj. krośnieńskiego⁴.

³ B. Kleszczyński, *Wybory do Sejmu kontraktowego i Senatu w województwie krośnieńskim* [w:] *Wybory parlamentarne w 1989 r. w Polsce południowo-wschodniej*, red. M. Gliwa, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2011, s. 50.

⁴ Struktury „Solidarności” w woj. krośnieńskim zaczęto tworzyć już w drugiej połowie 1980 r. 2 IX 1980 r. powstał Komitet Organizacyjny NSZZ, który 25 września przekształcił się w Podkarpacki Regionalny Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność”. Utworzono cztery komisje problemowe, a od końca listopada 1980 r. zaczęło się ukazywać pismo „Solidarność Podkarpacka”. W styczniu 1980 r. struktury „Solidarności” liczyły w województwie 110 tys. członków w dwustu zakładach. W skład powstającego Regionu NSZZ „Solidarność” weszły obok Krosna międzyzakładowe komitety założycielskie (MKZ) w Jaśle, Brzozowie, Sanoku, Lesku, a później także w Ustrzykach Dolnych. Po wprowadzeniu stanu wojennego w nocy z 12 na 13 XII 1981 r. internowano 42 działaczy, do końca 1981 r. jeszcze dziewięciu, a w 1982 r. następnych 33. Wszystkich umieszczono w ośrodkach odosobnienia w Uhercach, Załężu k. Rzeszowa, Gołdapi i Nisku. 14–15 XII 1981 r. strajkowało w województwie kilka tysięcy pracowników. Najbardziej dramatyczny przebieg miał strajk w Fabryce Amortyzatorów „Polmo” w Krośnie, gdzie zwolniono z pracy ponad dwieście osób. W pierwszych miesiącach stanu wojennego pomimo represji udało się zorganizować podziemną sieć kolportażu niezależnych wydawnictw i ulotek w Krośnie, a w Sanoku uruchomiono redakcję i drukarnię „Biuletynu Solidarności Podkarpackiej”. W listopadzie 1982 r. podczas peregrynacji kopii obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej w Krośnie odbyło się spotkanie działaczy „Solidarności”. Zapleczem utworzonej wtedy Regionalnej Komisji Koordynacyjnej (RKK) Regionu Podkarpacie NSZZ „Solidarność” stał się klasztor oo. Kapucynów w Krośnie. Zorganizowano siatkę łączników, kolportaż i druk „Solidarności Podkarpackiej”. Pierwsze efekty zaczęła przynosić współpraca z przedstawicielami innych regionów. Program pracy zakładał akcje informacyjno-wydawnicze, sporządzanie ewidencji osób represjonowanych oraz powołanie klubów dyskusyjnych. Po zwolnieniu z internowania Zygmunta Zawojskiego, Zygmunta Błaża i Jerzego Jakubowskiego na przełomie lat 1982 i 1983 powstała Regionalna Komisja Wykonawcza (RKW) NSZZ „Solidarność”, druga struktura podziemna w Krośnie zorganizowana we współpracy z ks. Kazimierzem Kaczorem, proboszczem parafii w Haczowie. RKW zorganizowała poligrafię, wydawała ulotki oraz pismo podziemne o takiej samej nazwie jak wydawane przez RKK – „Solidarność Podkarpacką” (tak więc w 1983 i w pierwszej połowie 1984 r. istniały w województwie dwa pisma podziemne o tym samym tytule). W marcu 1984 r. aresztowano grupę działaczy RKK wydającą „Solidarność Podkarpacką”. Od 1984 r. przy kościele farnym w Krośnie działała apteka leków zagranicznych. W celu koordynowania jej działalności utworzono Komisję Charytatywną, która prócz dystrybucji medykamentów prowadziła biblioteczkę wydawnictw podziemnych, sprowadzała materiały poligraficzne, nagrania oraz gromadziła pieniądze (zakupiono za nie sprzęt audio i wideo do pokazów filmowych). W grudniu 1986 r. powstało Duszpasterstwo Ludzi Pracy przy klasztorze oo. Kapucynów w Krośnie. Organizowano m.in. wystawy i prelekcje działaczy regionu. W parafii w Haczowie działało Duszpasterstwo Rolników Indywidualnych NSZZ „Solidarność”. Przy regionalnych strukturach związku funkcjonowało również Bractwo Trzeźwości. W drugiej połowie lat osiemdziesiątych XX w. jednym z najważniejszych przejawów działalności opozycyjnej wobec reżimu komunistycznego było organizowanie uroczystości i manifestacji patriotycznych. Odpowiedzią władz były represje: zatrzymania, rozmowy ostrzegawcze lub kary administracyjne. 31 VIII 1988 r. na wieść o spotkaniu ministra spraw wewnętrznych gen. Czesława Kiszczaka z Lechem Wałęsą działacze RKK skupieni wokół krośnieńskiego Duszpasterstwa Ludzi Pracy wydali odezwę, w której ujawnili się jako RKW, a Zygmunt Błaż na łamach wrześniowego numeru „Solidarności Podkarpackiej” wystąpił jako przewodniczący RKW. Był to początek wychodzenia „Solidarności” Regionu Podkarpacie z podziemia (B. Kleszczyński, *Region Podkarpacie NSZZ „Solidarność”* [w:] *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976–1989*, t. 1, red. M. Łątkowska, A. Borowski, W. Domagalski, A. Dudek, L. Kamiński, P. Miśkiewicz, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 380–381; B. Kleszczyński, *NSZZ „Soli-*

11 kwietnia 1989 r. powstał w Krośnie Tymczasowy Zarząd Regionu Podkarpacie NSZZ „Solidarność”, do którego weszło po pięciu przedstawicieli struktur międzyzakładowych. Przewodniczącym Tymczasowego Zarządu Regionu został Zygmunt Błaż⁵, wiceprzewodniczącymi – Adam Peźioł i Henryk Kozik⁶, skarbnikiem – Stanisław Majerski, a sekretarzem – Jan Bałuka. TZR wyłonił Wojewódzki Komitet Obywatelski, którego celem było wystawienie kandydatów „Solidarności” (nazywanych kandydatami

darność” Region Podkarpacie [w:] NSZZ Solidarność 1980–1989. Polska środkowo-wschodnia, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 836–837, 841).

- ⁵ Zygmunt Błaż, ur. 26 V 1950 r. w Krośnie, absolwent Wydziału Wiertniczo-Naftowego Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (1979), inżynier górnictwa. W latach 1969–1981 pracownik Instytutu Górnictwa Naftowego i Gazu (IGNiG) w Krośnie. Od września 1980 r. działał w NSZZ „Solidarność”, współorganizator i członek Komitetu Założycielskiego w krośnieńskim oddziale IGNiG, członek Podkarpackiego Regionalnego Komitetu Założycielskiego. W czerwcu 1981 r. delegat na I Walne Zebranie Delegatów Regionu Podkarpacie, wiceprzewodniczący Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność”. Od 1980 r. współpracownik ks. Kazimierza Kaczora w ośrodku duszpasterskim w Haczowie. Od 13 XII 1981 r. internowany w ośrodkach odosobnienia w Uhercach i Nowym Łupkowie. Zwolniony 6 VI 1982 r., działał w podziemnej „Solidarności”, był drukarzem „Solidarności Podkarpackiej” i w latach 1982–1989 kolporterem wydawnictw podziemnych oraz organizatorem siatki kolportażowej w regionie krośnieńskim. Od 1984 r. przewodniczył RKW i współpracował ze strukturami podziemnej „Solidarności” z Rzeszowa, Krakowa i Warszawy. W 1988 r. przyczynił się do reaktywowania struktur „Solidarności” w regionie krośnieńskim. Od marca 1989 r. przewodniczył Tymczasowemu Międzyzakładowemu Komitetowi Założycielskiemu NSZZ „Solidarność” w Krośnie. W latach 1989–1990 przewodniczył Tymczasowemu Zarządowi Regionu NSZZ „Solidarność” Podkarpacie. Od kwietnia 1989 r. był współorganizatorem i przewodniczącym Wojewódzkiego Komitetu Obywatelskiego w Krośnie. W latach 1980–1986 inwigilowany i rozpracowywany przez Wydział III-A i Wydział V SB KW MO/WUSW w Krośnie w ramach kwestionariusza ewidencyjnego o kryptonimie „Zyga”, a w latach 1986–1990 przez Wydział III SB WUSW w Krośnie w ramach sprawy operacyjnego rozpracowania o kryptonimie „Sekta”. W latach 1990–1994 wojewoda krośnieński. Od 2002 r. starosta pow. brzozowskiego (M. Stręk, *Błaż Zygmunt [w:] Encyklopedia Solidarności...*, t. 1, s. 51).
- ⁶ Henryk Kozik, ur. 19 II 1948 r. w Starachowicach, absolwent Technikum Mechaniczno-Ekonomicznego w Rzeszowie (1976). W latach 1972–1992 pracownik Sanockiej Fabryki Autobusów „Autosan” filii w Zaslawiu. Od września 1980 r. działał w NSZZ „Solidarność”, przewodniczący Komisji Wydziałowej na Wydziale Służby Utrzymania Ruchu w „Autosanie”, członek Regionalnej Komisji Rewizyjnej. W czerwcu 1981 r. delegat na I Walne Zebranie Delegatów Regionu Podkarpacie. Po 13 XII 1981 r. organizator grupy działaczy podziemnej „Solidarności” w „Autosanie” w Sanoku i Zaslawiu, kolporter wydawnictw podziemnych, organizator akcji plakatowych, malowania napisów na murach i wywieszania transparentów. 13 V 1982 r. aresztowany, przetrzymywany w KW MO w Krośnie, internowany w ośrodku odosobnienia w Załężu k. Rzeszowa. Zwolniony 10 VII 1982 r. Współpracownik Duszpasterstwa Ludzi Pracy przy parafii Podwyższenia Krzyża w Krośnie. W 1988 r. uczestniczył w reaktywowaniu struktur „Solidarności” w „Autosanie”, organizator i w latach 1989–1990 przewodniczący Komitetu Założycielskiego. W 1989 r. wiceprzewodniczący WKO w Krośnie, a potem wiceprzewodniczący Tymczasowego Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Podkarpacie (1989–1990). Inwigilowany i rozpracowywany przez Wydział V SB KW MO/WUSW w Krośnie w ramach sprawy operacyjnego rozpracowania o kryptonimie „Powielacz” (1982–1984), a następnie przez Grupę V SB RUSW w Sanoku – sprawa operacyjnego rozpracowania o kryptonimie „Inicjatywa” (1988–1989), i przez Wydział III SB WUSW w Krośnie – sprawa obiektowa o kryptonimie „Kolektyw” (1989–1990). Od 1998 członek AWS, a od 2004 r. PiS, pełnomocnik powiatowy PiS i członek Rady Politycznej. Od 2006 r. przewodniczący Rady Powiatu Brzozowskiego (M. Stręk, *Kozik Henryk [w:] Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976–1989*, t. 2, red. G. Waligóra, A. Dudek, Ł. Kamiński, P. Miśkiewicz, Ł. Sołtysik, Warszawa 2012, s. 208).

niezależnymi) w wyborach do Sejmu i Senatu oraz przeprowadzenie ich kampanii wyborczej. Na czele WKO stanął Zygmunt Błaż, sprawujący kontrolę nad całością poczynań opozycji w województwie. Wiceprzewodniczącymi zostali Henryk Kozik, Adam Pęziół, Marian Matysik i Paweł Chrupek⁷, sekretarzem – Józef Kinel, a skarbnikiem – Sławomira Leśniak. W ramach WKO utworzono zespół ds. wyłaniania kandydatów, biuro organizacyjno-prawne, zespół ds. informacji i zespół polityczno-propagandowy.

Oficjalną działalność WKO zainicjował 16 kwietnia, kiedy podczas pierwszego posiedzenia uchwalił odezwę do mieszkańców województwa wzywającą do czynnego udziału w wyborach i oddania głosu na kandydatów niezależnych. Trudności sprawiło wyłonienie kandydatów z własnego grona. Pod uwagę brano kilku miejscowych, m.in. Mariana Witalisa, Leszka Karcza, Grzegorza Gościńskiego i Pawła Chrupka, lecz ostatecznie Błaż podjął decyzję o podporządkowaniu się zaleceniom Komitetu Obywatelskiego przy Lechu Wałęsie i wystawieniu do wyborów kandydatów z centrali „Solidarności”⁸. Dlatego aż trzech kandydatów pochodziło z Warszawy. Do Senatu kandydowali Gustaw Holoubek⁹ i Andrzej Szczypiorski¹⁰, do Sejmu zaś Jerzy

⁷ Paweł Maria Chrupek, ur. 4 II 1955 r. w Gliwicach, absolwent Akademii Rolniczej w Krakowie (1979 r.), inżynier rolnik. Prowadzi w Haczowie indywidualne gospodarstwo rolne. W latach 1980–1981 jeden z założycieli NSZZ RI „Solidarność”, następnie przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu Założycielskiego NSZZ RI „Solidarność” Regionu Podkarpacie. Po 13 XII 1981 r. zaprzestął działalności opozycyjnej. Od 1981 r. inwigilowany przez SB. 27 IV 1983 r. zarejestrowany przez SB jako TW „Gliwicki”. Wykorzystywany operacyjnie do inwigilacji „elementu antysocjalistycznego”. W 1988 r. współorganizator reaktywowania struktur NSZZ RI „Solidarność” w regionie krośnieńskim. W 1989 r. wiceprzewodniczący WKO w Krośnie. Poseł na Sejm PRL X kadencji. 2 IX 1989 r. wyrejestrowany z sieci informacyjnej SB z „powodu uzyskania mandatu posła”. W 1991 r. bez powodzenia ubiegał się ponownie o mandat poselski z list Kongresu Liberalno-Demokratycznego. W latach dziewięćdziesiątych XX w. był głównym specjalistą Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa. Z rekomendacji AWS zasiadał w Radzie Powiatu Brzozowskiego (1998–2002). W 2001 r. bez powodzenia kandydował do Sejmu z listy PO. W 2004 r. został członkiem Partii Centrum (B. Kleszczyński, *Wybory do Sejmu...*, s. 53; *Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej...*, s. 65; pl.wikipedia.org/wiki/Paweł_Chrupek).

⁸ B. Kleszczyński, *NSZZ „Solidarność” Regionu Podkarpacie...*, s. 841–842.

⁹ Gustaw Teofil Holoubek, ur. 21 IV 1923 r. w Krakowie, absolwent Państwowych Studiów Dramatycznych w Krakowie (1947), aktor teatralny i filmowy, reżyser, wykładowca Akademii Teatralnej w Warszawie, dyrektor Teatru Dramatycznego w Warszawie (w 1983 r. pozbawiony stanowiska), prezes Stowarzyszenia Polskich Artystów Teatru i Filmu. W latach 1976 i 1980 wybrany do Sejmu PRL z listy FJN. W 1982 r. po wprowadzeniu stanu wojennego na znak protestu zrzekł się mandatu posła. W latach 1989–1991 senator I kadencji wybrany z listy Komitetu Obywatelskiego. Zasiadał w Radzie ds. Kultury przy Prezydencie RP Lechu Wałęsie (1998–2002). Od 2004 r. członek Polskiej Akademii Umiejętności. Zmarł 6 III 2008 r. w Warszawie (B. Kleszczyński, *Wybory do Sejmu...*, s. 59; pl.wikipedia.org/wiki/Gustaw_Holoubek).

¹⁰ Andrzej Szczypiorski, ur. 3 II 1928 r. w Warszawie, uczestnik Powstania Warszawskiego w szeregach Armii Ludowej, więzień obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen-Oranienburg. Do kraju powrócił w 1945 r. Absolwent Wydziału Konsularno-Dyplomatycznego Akademii Nauk Politycznych w Warszawie (1947), pisarz, publicysta i scenarzysta. Od 1948 r. redaktor w dzienniku „Życie Warszawy”, a od 1951 r. w Polskim Radiu w Katowicach, *attaché* kulturalno-prasowy PRL w Kopenhadze (1956–1958), redaktor Polskiego Radia w Warszawie i tygodnika „Polityka” (1958–1975). W latach 1956–1968 współpracował z SB, od 1970 r. inwigilowany i rozpracowywany przez tę służbę z powodu nawiązania kontaktów z „osódkami dywersyjnymi” na Zachodzie – m.in. Radiem Wolna Europa

Osiatyński¹¹, walczący o mandat nr 205. Jedynym miejscowym kandydatem do Sejmu był Paweł Chrupiek, przewodniczący TZR NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”, ubiegający się o mandat nr 204¹².

Od momentu powstania krośnieński WKO przystąpił do energicznych działań. Korzystając z posiadanych funduszy, rozpoczęto druk ulotek i plakatów, tym razem już legalnie, w profesjonalnych zakładach poligraficznych i w znacznym nakładzie. Opozycjoniści rozprowadzali też cegielki na fundusz Komitetu Obywatelskiego o nominałach 500 i 1000 zł dostarczone z Warszawy. Krośnieńscy działacze „Solidarności” opracowali własną formę finansowania – sprzedaż zakupionych w Krośnieńskich Hutach Szkła szklanek z nadrukowanym logo „Solidarności”. Spory dochód z tego przedsięwzięcia przeznaczono na finansowanie kampanii wyborczej i na bieżące potrzeby TZR NSZZ „Solidarność” Regionu Podkarpacie. Udało się nawiązać ścisłą współpracę z prasą wyborczą „Solidarności” – ogólnopolską „Gazetą Wyborczą” oraz wydawanym w Rzeszowie „Głosem Wolnym”, obejmującym zasięgiem dawne woj. rzeszowskie. Drukowane komunikaty WKO i TZR kolportowane były w zakładach pracy. Komunikacji pomiędzy poszczególnymi ośrodkami nie zakłócała SB, dlatego komitety mogły działać swobodnie. Do utrzymywania łączności służyły samochody prywatne, udostępniane przez członków i sympatyków KO. Transportu wydawnictw opozycyjnych podjęli się także kierowcy PKS¹³. W większości miast i gmin powstały lokalne, rejonowe, miejskie i gminne KO „Solidarność”, organizujące kampanię wyborczą w terenie¹⁴.

Działalność WKO koncentrowała się na zbieraniu podpisów poparcia dla kandydatów na posłów i senatorów, organizowaniu z nimi spotkań, akcji propagandowej oraz informacyjnej o głosowaniu. Odbywające się planowo spotkania przedwyborcze

i paryską „Kulturą”. Od 1976 r. związany z Komitetem Obrony Robotników, Polskim Porozumieniem Niepodległościowym, a od 1980 r. z NSZZ „Solidarność”. 13 XII 1981 r. internowany w ośrodku odosobnienia w Jaworznie, zwolniony 19 IV 1982 r. W latach 1989–1991 senator I kadencji wybrany z listy Komitetu Obywatelskiego. Zmarł 16 V 2000 r. w Warszawie (*Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej...*, s. 72; B. Kleszczyński, *Wybory do Sejmu...*, s. 59; pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Szczypiorski).

¹¹ Jerzy Osiatyński (właśc. Epaminondas Jerzy Osiatyński), ur. 2 XI 1941 r. w Rydze, absolwent Wydziału Handlu Zagranicznego Szkoły Głównej Planowania i Statystyki w Warszawie, prof. dr hab. nauk ekonomicznych PAN. W latach 1963–1967 członek PZPR, od 1980 r. działacz NSZZ „Solidarność”. W latach 1989–2001 poseł na Sejm PRL i RP X oraz I, II i III kadencji z list Komitetu Obywatelskiego oraz Unii Demokratycznej i Unii Wolności, minister kierownik Centralnego Urzędu Planowania (1989–1990), w rządzie Hanny Suchockiej minister finansów (1992–1993). Od 2005 r. zasiadał we władzach Partii Demokratycznej – demokraci.pl. Jest członkiem Towarzystwa Socjologicznego oraz rady naukowej Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. W 2010 r. został doradcą ds. ekonomicznych prezydenta RP Bronisława Komorowskiego (B. Kleszczyński, *Wybory do Sejmu...*, s. 60; pl.wikipedia.org/wiki/Jerzy_Osiatyński).

¹² D. Iwaneczko, *Opór społeczny a władza w Polsce południowo-wschodniej 1980–1989*, Warszawa 2005, s. 447.

¹³ B. Kleszczyński, *Wybory do Sejmu...*, s. 62.

¹⁴ *Ibidem*, s. 59.

poprzedzała skuteczna akcja informacyjna (wiernych o terminie spotkań w poszczególnych miejscowościach powiadamiali np. księża w ogłoszeniach parafialnych). Wiece przedwyborcze organizowane według funkcjonalnych schematów rozpoczynała prezentacja kandydatów przez przedstawicieli Komitetu Obywatelskiego. Potem kandydaci relacjonowali swój program wyborczy i odpowiadali na pytania. W wystąpieniach podkreślali, że wprowadzenie gospodarki rynkowej może uratować Polskę przed ruiną gospodarczą wynikłą z działań PZPR. Postulowali likwidację SB, ograniczenie budżetu dla armii i milicji oraz odpolitycznienie tych instytucji, a także stworzenie niezależnego sądownictwa, likwidację kolegiów ds. wykroczeń itp. W czasie spotkań instruowano zebranych, jak mają głosować w myśl dyrektywy „wycinania” wszystkich kandydatów niepopieranych przez KO.

Dzięki właściwej organizacji promowanym przez KO kandydatom udało się dotrzeć prawie do każdej miejscowości. Pomagała w tym miejscowa ludność, która chętnie udostępniała samochody oraz noclegi w domach prywatnych. Żaden z komitetów nie miał również problemu z zebraniem 3 tys. podpisów poparcia dla swoich kandydatów¹⁵. W woj. krośnieńskim w spotkaniach, w których uczestniczyli wszyscy czterej kandydaci, starał się brać udział Zygmunt Błaż, niekiedy zastępował go Henryk Kozik. Dodatkowym czynnikiem mającym przyciągnąć publiczność na spotkania wyborcze była obecność znanych z radia i telewizji konferansjerów i artystów¹⁶. Krośnieńskich kandydatów prezentował Lucjan Kydryński¹⁷, a w części artystycznej występowali: Jan Pietrzak¹⁸, Halina Kunicka¹⁹ i Jerzy Derfel²⁰.

Władza komunistyczna w czerwcowych wyborach występowała skonsolidowana – jako tzw. strona koalicyjno-rządowa, w której skład wchodziły: PZPR, ZSL, SD, OPZZ i koncesjonowane formacje katolickie. Każdy z koalicjantów wybierał własnych kandydatów na z góry przygotowane miejsca na listach wyborczych. Najważniejszą rolę odgrywała oczywiście PZPR. Komitety wojewódzkie tej partii podczas konwencji wyborczych wyłaniały swoich kandydatów. Na prowincji niejednokrotnie unikano wyboru czołowych aparatczyków, utożsamianych z obozem skompromitowanej władzy²¹.

¹⁵ *Ibidem*, s. 34–35.

¹⁶ *Ibidem*, s. 63.

¹⁷ Lucjan Kydryński, ur. 6 I 1929 r. w Grudziądzu, dziennikarz, konferansjer i publicysta, zm. 9 IX 2006 r. w Warszawie (*Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej...*, s. 35).

¹⁸ Jan Pietrzak, ur. 26 IV 1937 r. w Warszawie, satyryk, autor i wykonawca licznych piosenek, twórca kabaretów „Hybrydy” i „Pod Egidą”. Szczególną popularnością cieszyła się jego piosenka *Żeby Polska była Polską*. Podczas występów komentował i krytykował sytuację społeczno-polityczną w PRL (*ibidem*, s. 35).

¹⁹ Halina Kunicka, ur. 18 II 1938 r. we Lwowie, piosenkarka, żona Lucjana Kydryńskiego, w latach osiemdziesiątych XX w. śpiewała poezję patriotyczną (*ibidem*).

²⁰ Jerzy Derfel, ur. 9 I 1941 r. w Lidzie, kompozytor, pianista, akompaniował wielu artystom polskiej sceny, w tym Halinie Kunickiej (*ibidem*).

²¹ D. Iwaneczko, *op. cit.*, s. 451–452.

W woj. krośnieńskim głównymi postaciami kampanii wyborczej strony koalicyjno-rządowej do Senatu byli Henryk Reiss i Zbigniew Kubas²², jako osoby najbardziej znane. Kandydatami ZSL byli Mieczysław Buziewicz i Roman Karaś²³ (występował jako bezpartyjny). SD reprezentowała Elżbieta Przybyszowska-Constantine z Jasła. Wymaganą liczbę podpisów zebrali również Adam Kilar i Stanisław Orłowski. Do Sejmu koalicja wystawiła: Marię Czenczek²⁴, Zdzisława Fogielmana, Wiesława Nawrota i Jana Pawlika (walczyli o mandat nr 201). O mandat 202 ubiegali się: Zbigniew Balik, Julian Bartkowski, Marian Majka, Edward Sikorski, a o mandat 203 – Antoni Bogdanowicz, Eugeniusz Królikowski, Kazimierz Pomykała i Emilia Pogonowska-Jucha. O pozostałe dwa mandaty walczyli Andrzej Wal (mandat 204) i Wojomir Wojciechowski (mandat 205)²⁵.

Nad przebiegiem wyborów i liczeniem ich wyników czuwać miała Wojewódzka Komisja Wyborcza w Krośnie, w której skład wchodziło siedemnaście osób, m.in.: przewodniczący Lesław Wójcik (ZSL), trzech zastępców, tj. Roman Malik (PZPR), Tomasz Ostafil (NSZZ „Solidarność”) i Waldemar Melech (SD), sekretarz Józef Limanówka (PZPR) oraz dwunastu członków (czterech z PZPR, po trzech z NSZZ „Solidarność” i bezpartyjnych oraz po jednym z ZSL i SD)²⁶.

Do czerwcowych wyborów WKW w Krośnie zarejestrowała dziewięciu kandydatów do Senatu (na dwa mandaty senatorskie) oraz szesnastu do Sejmu, z tego na dwa mandaty PZPR przypadało ośmiu kandydatów, na jeden ZSL – czterech oraz na dwa mandaty bezpartyjne po dwóch kandydatów²⁷.

Pomimo ustępstw przy okrągłym stole komuniści nie zamierzali oddać władzy opozycji. Od początku kampanii wyborczej działania partii wsparło MSW i podległa mu SB. W pierwszych dniach kwietnia 1989 r. szefowie WUSW w poszczególnych województwach powołali sztaby kierowane przez zastępców szefów WUSW ds. SB. Głównym ich zadaniem było tzw. zabezpieczenie „spokojnego i bezpiecznego przebiegu procesu realizacji postanowień okrągłego stołu, obchodów święta 1 Maja, Krajowej Konferencji Delegatów PZPR oraz kampanii wyborczej i wyborów do Sejmu

²² Zbigniew Kubas, ur. 22 IX 1929 r. w Bóbrce, lekarz, dyrektor Zespołu Opieki Zdrowotnej w Brzozowie, twórca oddziału onkologicznego w brzozowskim szpitalu, członek plenum KW PZPR w Krośnie (*Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej...*, s. 91).

²³ Roman Karaś, ur. 9 VI 1953 r. w Sielnicy, prezes Komitetu Miejsko-Gminnego ZSL w Brzozowie. W latach 1980–1981 doradca MKK NSZZ „Solidarność” w Brzozowie (*ibidem*, s. 114).

²⁴ Maria Czenczek, ur. 28 IV 1952 r. w Modlikowicach, socjolog, nauczycielka w Szkole Podstawowej w Przysietnicy, członek egzekutywy Komitetu Miejsko-Gminnego PZPR w Brzozowie, delegat na VII Zjazd PZPR, członek Wojewódzkiego Porozumienia Związków Zawodowych w Krośnie, prezes Związku Nauczycielstwa Polskiego w Brzozowie (B. Kleszczyński, *Wybory do Sejmu...*, s. 66).

²⁵ *Ibidem*, s. 65–67.

²⁶ AIPN Rz, 038/22, t. 1, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Meldunek sygnałny nr 174/89 naczelnika Wydziału III WUSW w Krośnie, 4 V 1989 r., k. 33.

²⁷ AIPN Rz, 038/22, t. 2, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Wniosek o zakończenie sprawy obiektowej o kryptonimie „Wybory 89” dotyczącej wyborów do Sejmu i Senatu PRL w woj. krośnieńskim, 23 VIII 1989 r., k. 238.

i Senatu”. Powołane struktury sztabowe miały przede wszystkim, oprócz zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego, objąć pełną kontrolą zamierzenia i działania „przeciwnika politycznego”, jak w żargonie SB określano „Solidarność”, oraz koordynować pracę operacyjną jednostek podległych WUSW. Podobne sztaby na polecenie szefów WUSW zorganizowano również podległych im RUSW.

10 kwietnia 1989 r. szef WUSW w Krośnie płk Marian Olczak decyzją nr 05/89 powołał taki sztab w podległej jednostce. Jego kierownikiem został zastępca szefa WUSW ds. SB płk Julian Szyndler²⁸. Cztery dni później szef RUSW w Brzozowie mjr Bolesław Kostur²⁹ decyzją nr 01/89 utworzył brzozowski sztab rejonowy. W jego skład weszli: kierownik sztabu kpt. Stanisław Jurczak (zastępca szefa RUSW ds. SB), jego zastępca por. Marian Wojtowicz (zastępca szefa RUSW ds. MO) oraz członkowie – ppor. Stanisław Krawczyk (kierownik Referatu Dzielnicowego MO), por. Stanisław Wojnar (kierownik Sekcji Operacyjno-Dochodzeniowej MO), mł. chor. Marian Bober (komendant posterunku MO w Domaradzu), mł. chor. Włodzimierz Adamski (komendant posterunku MO w Dydni), chor. Jan Jurczak (komendant posterunku MO w Jasienicy Rosielnej), mł. chor. Mieczysław Kułakowski (komendant posterunku MO w Haczowie), mł. chor. Krzysztof Czekański (komendant posterunku MO w Nozdrzu) oraz sekretarz sztabu chor. Andrzej Kwiatkowski (st. inspektor Grupy V SB RUSW)³⁰.

Na początku kwietnia 1989 r. naczelnik Wydziału III SB WUSW w Krośnie kpt. Marian Sanocki³¹ wystąpił z wnioskiem do zastępcy szefa WUSW ds. SB w Krośnie płk. Szyndlera o wszczęcie sprawy obiektowej o kryptonimie „Wybory 89”. Podobne sprawy zainicjowano we wszystkich WUSW³². W ramach tej sprawy kontrolą operacyjną oraz działaniami prewencyjnymi objęto osoby wchodzące w skład tworzonych

²⁸ Szerzej o Julianie Szyndlerze zob. *Twarze bezpieki w Polsce południowo-wschodniej 1944–1990. Informator personalny*, red. J. Izdebski, K. Kaczmarski, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2007, s. 379.

²⁹ Bolesław Kostur, ur. 16 III 1940 r. w Brzozowie, major MO, magister administracji, członek egzekutywy PZPR, wiceprezes Zarządu Powiatowego Ligi Obrony Kraju. Absolwent LO w Brzozowie (1958). Od 1959 r. pracował na stanowisku referenta w Wydziale Finansowym Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Brzozowie. W latach 1960–1962 odbył służbę wojskową w KBW, podczas której ukończył Szkołę Oficerską Rezerwy (plut. pchor.). Od końca 1962 r. księgowy w Oddziale NBP w Brzozowie. W MO zatrudniony 16 IX 1964 r. na stanowisku referenta Referatu Operacyjno-Dochodzeniowego Komendy Powiatowej MO w Brzozowie. W 1969 r. ukończył roczną Szkołę Oficerską MO w Szczytnie. W latach 1970–1975 kierował Referatem Operacyjno-Dochodzeniowym KP MO w Brzozowie. 1 VI 1975 r. objął funkcję zastępcy kierownika komisariatu MO w Brzozowie. W 1981 r. ukończył zaoczne studia magisterskie na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W latach 1981–1982 kierownik Sekcji Nadzoru Ogólnego Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego KW MO w Krośnie. Od 1 IV 1982 r. kierował komisariatem MO w Brzozowie, a 1 VIII 1983 r. został szefem RUSW w Brzozowie. W latach 1989–1990 kierował RUSW w Jaśle. Po 1990 r. służył w Policji (AIPN Rz, 405/1, Akta osobowe Bolesława Kostura).

³⁰ AIPN Rz, 038/22, t. 7, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Decyzja nr 05/89 szefa WUSW w Krośnie w sprawie powołania sztabu WUSW, 10 IV 1989 r., k. 1; *ibidem*, t. 8, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Decyzja nr 01/89 szefa RUSW w Brzozowie, 14 IV 1989 r., k. 6–7; *Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej...*, s. 40–41.

³¹ Szerzej o Marianie Sanockim zob. *Twarze bezpieki...*, s. 342.

³² *Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej...*, s. 40.

przez działaczy „Solidarności” KO, kandydatów na posłów i senatorów, a także przebieg przygotowań i wyborów do Sejmu i Senatu w woj. krośnieńskim³³.

W podległych krośnieńskiemu WUSW jednostkach RUSW³⁴ tamtejsze odpowiedniki Wydziału III SB, tzw. grupy III, prowadziły podteczki do SO „Wybory 89”. Plan przedsięwzięć operacyjnych do realizowanej przez Grupę III SB RUSW w Brzozowie podteczki przygotował inspektor tej grupy st. szer. Stanisław Owoc³⁵. W ramach przedsięwzięć operacyjnych pionów SB i MO RUSW przewidywano następujące czynności:

1. Przeprowadzenie szkolenia całego stanu osobowego SB RUSW w zakresie zbierania informacji związanych z kampanią wyborczą w odniesieniu do ochronianych obiektów i środowisk, ze szczególnym zwróceniem uwagi na osoby prowadzące lub powiązane z wrogą działalnością polityczną.
2. Ustalenie z kierownictwem MO RUSW zakresu wykorzystania osobowych źródeł informacji (OZI)³⁶ pozostających na stanie MO do zabezpieczenia bieżącego dopływu informacji związanych z kampanią wyborczą.
3. Przeprowadzenie rozmów operacyjno-sondażowych oraz instruktażowych z komendantami posterunków MO i kierownikiem Referatu Dzielnicowego RUSW zmierzających do rozpoznania postaw, zachowań i działalności osób wywodzących się ze środowisk opozycyjnych, „kleru świeckiego” oraz „aktywu parafialnego”, jak też rozpoznanie sytuacji polityczno-operacyjnej w obiektach i środowiskach znajdujących się na terenie ich działania.
4. Przeprowadzenie rozmów z kontaktami operacyjnymi (KO) oraz kontaktami służbowymi (KS) w celu dokładnego rozpoznania sytuacji polityczno-operacyjnej w obiektach i środowiskach, do których mają bezpośredni dostęp.
5. Nasilenie działań w prowadzonych sprawach ewidencji operacyjnej dotyczących konfliktów na tle płacowym pod kątem ewentualnego ich zakończenia.

³³ AIPN Rz, 038/22, t. 1, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Wniosek o wszczęcie sprawy obiektowej o kryptonimie „Wybory 89”, 14 IV 1989 r., k. 6.

³⁴ WUSW w Krośnie podlegały wówczas RUSW w Krośnie, Jaśle, Brzozowie, Sanoku, Lesku i Ustrzykach Dolnych.

³⁵ Stanisław Owoc, ur. 30 V 1961 r. w Brzozowie, kapral MO, kandydat na członka PZPR. Absolwent Pedagogicznego Studium Technicznego w Krakowie (1983). W latach 1983–1986 nauczyciel w Szkole Podstawowej w Grabownicy Starzeńskiej. W MO zatrudniony 16 IX 1986 r. na stanowisku milicjanta plutonu patrolowego (na wolnym etacie posterunkowego posterunku MO w Jasienicy Rosielnej) RUSW w Brzozowie. Od 14 I 1987 r. p.o. dzielnicowy Referatu Dzielnicowego RUSW w Brzozowie. 1 X 1987 r. na własną prośbę przeniesiony do Referatu SB RUSW w Brzozowie. W latach 1987–1989 inspektor (na wolnym etacie st. inspektora) Grupy III SB RUSW w Brzozowie. Od 1 XI 1989 do 31 I 1990 r. inspektor Grupy SB RUSW w Brzozowie. 1 II 1990 r. przeniesiony na wykaz przejściowy jako p.o. inspektor Sekcji Operacyjno-Dochodzeniowej RUSW w Brzozowie. 25 VII 1990 r. pozytywnie zweryfikowany przez Wojewódzką Komisję Kwalifikacyjną w Krośnie i skierowany do pracy w Policji. W następnych latach pełnił służbę w Komendzie Rejonowej Policji w Brzozowie (AIPN Rz, 197/11, Akta osobowe Stanisława Owoca).

³⁶ Szerzej na temat OZI zob. *Osobowe źródła informacji – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, Kraków 2008.

6. Operacyjne i techniczne zabezpieczenie spotkań z kandydatami do Sejmu i Senatu organizowanych przez stronę opozycyjno-solidarnościową i ZSL.
7. Dokonanie we współpracy z innymi grupami SB i służbą MO RUSW operacyjnego rozpoznania treści wystąpień „kleru katolickiego” (wytypowane wystąpienia miały być zabezpieczane operacyjnie).
8. Poddanie dokładnemu rozpracowaniu osób kandydujących do Sejmu i Senatu z tutejszego terenu. Treści ustaleń przekazywane miały być do Wydziału III SB WUSW w Krośnie.
9. Dokładne ustalenie składów osobowych obwodowych komisji wyborczych. Członków komisji poddano rozpracowaniu operacyjnemu, ze szczególnym zwróceniem uwagi na członków komisji wytypowanych przez stronę solidarnościową.
10. Realizowanie bieżących działań kontrolnych oraz rozpoznawczych w odniesieniu do powstających tymczasowych oraz stałych struktur „Solidarności” robotniczej, nauczycielskiej, służby zdrowia oraz rolników indywidualnych, ze zwróceniem szczególnej uwagi na rozpoznanie programu mającego związek z toczącą się kampanią wyborczą.
11. Bieżące rozpoznanie nastrojów pracowników zakładów produkcyjnych oraz środowisk rolniczych, zwłaszcza przejawów niezadowolenia mogących mieć związek z uczestnictwem w kampanii wyborczej. Podejmowanie we współdziałaniu z kompetentnymi władzami działań nakierowanych na likwidację faktów i zjawisk mogących mieć ujemny wpływ na przebieg kampanii.
12. Podjęcie we współpracy z innymi grupami SB oraz służbą MO RUSW działań operacyjnych i kontrolnych na drogach, zmierzających do ustalenia faktów, celu i charakteru pobytu na tutejszym terenie cudzoziemców, zwłaszcza przedstawicieli placówek dyplomatycznych i konsularnych państw kapitalistycznych.
13. Nasilenie procesu opracowania wytypowanych do pozyskania i rejestracji OZI. Kandydatów oraz nowo zarejestrowanych tajnych współpracowników (TW) wykorzystywano do działań operacyjno-rozpoznawczych mających związek z zabezpieczeniem kampanii wyborczej.
14. Przeprowadzenie kontroli zabezpieczenia urządzeń małej poligrafii znajdujących się w Biurze Geodezyjnym, Zakładzie Tworzyw Sztucznych „Gamrat-Erg” i Liceum Ekonomicznym w Brzozowie.
15. Nasilenie przez służbę patrolową MO kontroli miejsc, w których w trakcie poprzednich kampanii wyborczych były wykonywane i kolportowane materiały bezdebitowe i napisy bądź odnotowano niszczenie dekoracji wyborczych. Wszystkie takie fakty miały być dokumentowane i w jak najkrótszym czasie likwidowane, a sprawcy wykryci oraz pociągnięci do odpowiedzialności.
16. Informowanie na bieżąco wydziałów III, V i VI SB WUSW w Krośnie o sytuacji polityczno-operacyjnej w ochranianych obiektach i środowiskach rejonu brzozowskiego.

17. Informowanie władz politycznych rejonu oraz gminy o sytuacji mającej związek z wyborami. Ustalenie z przedstawicielami kierownictw tych struktur działań zmierzających do zapewnienia właściwego przebiegu kampanii wyborczej.
18. Opracowanie analizy przebiegu kampanii wyborczej na podstawie materiałów operacyjnych zebranych w ramach podteczki i przekazanie ich do Wydziału III SB WUSW w Krośnie³⁷.

Wiosną 1989 r. wojewódzkie i rejonowe jednostki SB koncentrowały się na obserwowaniu odradzających się struktur „Solidarności”. Na początku maja 1989 r. według ustaleń brzozowskiej SB środowisko miejscowej „Solidarności” nie było jeszcze zorganizowane w postaci stałych struktur, poza Trześniowem, gdzie już w kwietniu powstało liczące dziewięćdziesiąt osób koło wiejskie. Struktury „Solidarności” w postaci tymczasowych komitetów organizacyjnych funkcjonowały w środowiskach robotniczych i inteligenckich Brzozowa – jako Międzyzakładowa Tymczasowa Komisja Koordynacyjna (MTKK) NSZZ „Solidarność”, w środowisku szkolnym – w postaci Tymczasowej Komisji Organizacyjnej (TKO) NSZZ „Solidarność” przy Szkole Podstawowej w Brzozowie, oraz w gminach Nozdrzec, Haczów, Brzozów i Domaradz – w postaci TKO NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”. Według ustaleń bezpieki powstałe struktury skupiały w większości byłych działaczy „Solidarności”³⁸. Przewodniczącym brzozowskiego MTKK miał być Janusz Jaskółka, a wiceprzewodniczącymi – Kazimierz Michończyk, Jan Heś, Henryk Kozik i Krzysztof Papaj³⁹.

Oprócz inwigilacji działaczy odradzających się struktur „Solidarności” SB przystąpiła do intensywnych działań związanych z toczącą się kampanią wyborczą. 25 kwietnia 1989 r. zastępca szefa WUSW ds. SB w Krośnie płk Szyndler w tajnym szyfrogramie do zastępców szefów podległych RUSW nakazywał: „W związku z zapowiedzią przez Wojewódzki Komitet Obywatelski »Solidarność« w Krośnie akcją [...] zbierania w dniach 30 kwietnia i 3 maja [...] przed kościołami podpisów wiernych popierających kandydatów niezależnych do Sejmu i Senatu polecam dokonać technicznego i operacyjnego zabezpieczenia treści wystąpień duchownych i działaczy »Solidarności« w tych dniach oraz przeprowadzić szczegółowe rozpoznanie operacyjne zaplanowanej akcji wyborczej ze zwróceniem uwagi na następujące sprawy:

- forma prezentacji kandydatów (łącznie z ustaleniem nazwisk),
- zachowanie się tzw. trójek solidarnościowych zbierających podpisy,
- zachowanie się innych przedstawicieli środowisk opozycyjno-solidarnościowych,
- zainteresowanie mieszkańców organizowaną akcją,
- frekwencja w kościołach.

³⁷ AIPN Rz, 038/22, t. 8, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Plan przedsięwzięć operacyjnych do podteczki sprawy obiektowej o kryptonimie „Wybory 89”, nr ewidencyjny Ks-11270, 5 V 1989 r., k. 11–12.

³⁸ *Ibidem*, k. 10.

³⁹ AIPN Rz, 038/22, t. 2, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Notatka służbowa, 2 V 1989 r., k. 104.

Do działań użyć całe stany osobowe jednostki i w miarę możliwości udokumentować technicznie. Informację z przeprowadzonych zadań należy przekazać telefonicznie w dniu 30 kwietnia [...] i 3 maja w godz. 14–15 [...] lub szyfrogramem⁴⁰.

W myśl otrzymanych rozkazów esbecy i milicjanci zabezpieczali operacyjnie i technicznie miejsca i przebieg zbierania podpisów pod listami kandydatów „Solidarności” do Sejmu i Senatu. 30 kwietnia inspektor Grupy III SB RUSW w Brzozowie st. szer. Stanisław Owoc meldował: „W dniu dzisiejszym w kościele parafialnym w Brzozowie na mszy o godz. 11 kazanie głosił ks. Julian Pudło. Wystąpienie dotyczyło zamordowanych w Katyniu, którzy pochodzili z terenu brzozowskiego. W ogłoszeniach wyżej wymieniony przedstawił kandydatów na posłów i senatorów z listy »Solidarności«: Jerzego Osiatyńskiego, Pawła Chrupka, Andrzeja Szczypiorskiego i Gustawa Holoubka. Ks. Pudło zaapelował o składanie podpisów na wyżej wymienionych. Ponadto poinformował, że są do nabycia cegielki [...], a dochód uzyskany ze sprzedaży [...] przeznaczony zostanie na pokrycie kampanii wyborczej.

W sali katechetycznej znajdowało się cztery stoliki, na których były listy z nazwiskami kandydatów na posłów i senatorów. Odnotowano bardzo znikome zainteresowanie składaniem podpisów ze strony biorących udział w tej uroczystości. Na każdej liście było wpisanych po około 20 nazwisk. Ponadto w sali znajdował się piąty stół, przy którym siedział obywatel Barański – taksówkarz, zamieszkały w Brzozowie, który rozprawdzał cegielki »Solidarności«⁴¹.

W kontrolowaniu miejsc zbierania podpisów uczestniczyli również OZI. 4 maja TW „Puchacz” donosił: „W ubiegłą niedzielę, tj. w dniu 30 kwietnia, oraz w dniu wczorajszym zbierano podpisy na kandydatów na posłów i senatorów w kościele w Górkach. W niedzielę te podpisy zbierano w przedsionku [i] przed wejściem do kościoła, natomiast w dniu dzisiejszym i wczorajszym podpisy te zbierane są przed kościołem. Wystawiony jest stół oraz wyłożone listy na tym stoliku. Nadzór jakoby nad prawidłowością zbierania tych podpisów sprawują siedzący przy tych stolikach [...] działacze »Solidarności« – obywatel Edmund Ruchlewicz, obywatel Zbigniew Śliwiak, [i] Czesław Futyma oraz dołączył do nich nauczyciel Szkoły Przyzakładowej w Sanoku Tadeusz Grela.

Ks. Wojciech Bukowiński apelował do wiernych, aby wszyscy bez wyjątku złożyli swe podpisy na listach wyborczych, gdyż wytworzyła się wielka szansa, której nie wolno zmarnować i zaprzepaścić. Wszyscy też mają solidarnie w dniu 4 czerwca bieżącego roku głosować na posłów i senatorów z ramienia »Solidarności«⁴².

⁴⁰ AIPN Rz, 038/22, t. 8, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Szyfrogram nr 0403/89 zastępcy szefa WUSW ds. SB w Krośnie do zastępców szefów RUSW ds. SB w Jaśle, Sanoku, Brzozowie, Lesku i Ustrzykach, 25 IV 1989 r., k. 42.

⁴¹ AIPN Rz, 038/22, t. 3, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Notatka służbowa, 30 IV 1989 r., k. 8.

⁴² *Ibidem*, Wyciąg z informacji od TW „Puchacza”, 4 V 1989 r., k. 14.

Pomimo działań SB w dwa dni – 30 kwietnia i 3 maja – w punktach znajdujących się z reguły przy kościołach zdołano zebrać w województwie wielokrotnie więcej podpisów pod kandydatami „Solidarności” niż wymagane 3 tys. Kandydaturę Jerzego Osiatyńskiego poparło 51 738 mieszkańców województwa, Pawła Chrupka – 52 335, Andrzeja Szczypiorskiego – 52 399 i Gustawa Holoubka – 51 948⁴³.

5 maja 1989 r. rozpoczęła się pierwsza tura spotkań wyborców z kandydatami „Solidarności”. Już w pierwszych dniach kandydaci opozycyjni spotkali się z wyborcami w Ustrzykach Dolnych, Jaśle, Bieczu, Nowym Żmigrodzie, Krośnie, Sanoku oraz Brzozowie i Haczowie⁴⁴. Spotkanie w Brzozowie odbyło się 5 maja w godzinach wieczornych w sali kina „Robotnik”. Obecni byli wszyscy czterej kandydaci, tj. Holoubek, Osiatyński, Szczypiorski i Chrupka. Spotkanie otworzył Henryk Kozik. Według informacji SB uczestniczyło w nim pięćset osób, głównie rolnicy i młodzież oraz przedstawiciele NSZZ RI „Solidarność”. Wśród obecnych byli także członkowie PZPR i dwóch księży. Przebieg spotkania był zabezpieczony technicznie, czyli nagrywany przez SB. Jak informował zastępca szefa RUSW ds. SB w Brzozowie kpt. Stanisław Jurczak – jakość nagrania była słaba⁴⁵.

Kolejne spotkanie odbyło się dwa dni później w domu parafialnym w Haczowie w godzinach popołudniowych. Uczestniczyli w nim podobnie jak w Brzozowie wszyscy kandydaci „Solidarności”. Otworzył je Zygmunt Błaż, a brało w nim udział sześćset osób, głównie rolników skupionych w Diecezjalnym Ośrodku Duszpasterskim NSZZ RI „Solidarność” oraz trzech księży. Podobnie jak w Brzozowie spotkanie było nagrywane przez SB. Tym razem kpt. Jurczak z satysfakcją meldował naczelnikowi Wydziału III SB WUSW w Krośnie, że „jakość nagrania jest bardzo dobra”⁴⁶.

16 maja 1989 r. szef wojewódzkiego pionu SB w Krośnie płk Szyndler w tajnym szyfrogramie polecił kierownikom rejonowych jednostek SB: „W związku z tym, że rozpoczęła się druga tura spotkań kandydatów strony opozycyjno-solidarnościowej z wyborcami, należy:

– Podjąć wszelkie możliwe działania w celu uzyskania wyprzedzających informacji o terminach i miejscach spotkań przedwyborczych z kandydatami strony opozycyjno-solidarnościowej. O terminie i miejscu spotkania w trybie pilnym informować Wydział III.

⁴³ B. Kleszczyński, *Wybory do Sejmu...*, s. 61.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 62.

⁴⁵ AIPN Rz, 038/22, t. 1, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Informacja dotycząca przebiegu spotkania z kandydatami do Sejmu i Senatu w Brzozowie opracowana przez zastępcę szefa RUSW ds. SB w Brzozowie dla naczelnika Wydziału III SB WUSW w Krośnie, 8 V 1989 r., k. 183–184.

⁴⁶ *Ibidem*, Informacja dotycząca przebiegu spotkania z kandydatami do Sejmu i Senatu w Haczowie opracowana przez zastępcę szefa RUSW ds. SB w Brzozowie dla naczelnika Wydziału III SB WUSW w Krośnie, 8 V 1989 r., k. 185–188; *ibidem*, Informacja dotycząca spotkań kandydatów na posłów i senatorów z ramienia strony opozycyjno-solidarnościowej odbytych w woj. krośnieńskim, 8 V 1989 r., k. 193–194.

– Kierować na spotkania z kandydatami strony opozycyjno-solidarnościowej pracowników operacyjnych i sprawdzoną agenturę w celu bliższego poznania programów wyborczych kandydatów i zadawania pytań zmuszających do składania publicznych deklaracji działania w określonych dziedzinach. Ponadto pytania winny być tak sformułowane, aby skłaniały uczestników spotkań do głębszej refleksji nad treściami głoszonymi przez opozycję. Pytania te powinny też sprowokować wyborców do kontynuacji dyskusji w kierunku precyzyjnego określenia stanowisk kandydatów w określonych kwestiach. Ponadto winny być ukierunkowane na sprawdzenie znajomości przez kandydatów problematyki regionu. Powinno się raczej unikać pytań niezwiązanych z wypowiedzią kandydata, odnoszących się do jego biografii. Tematy te można ewentualnie kontynuować wówczas, gdy kandydat będzie chciał wyraźnie unikać publicznego ustosunkowania się do tych problemów, a oczekiwać tego będą uczestnicy spotkania. Wszelkie informacje dotyczące wyborów należy na bieżąco przekazywać do Wydziału III. Uwzględnić w nich należy m.in.:

- zamierzenia propagandowe opozycji, w tym przede wszystkim takie, które wymagają riposty ze strony koalicyjno-rządowej,
- atmosferę i klimat spotkań,
- postawy kandydatów i akcenty polityczne wobec strony koalicyjno-rządowej,
- stawiane trudne pytania i udzieloną odpowiedź,
- oceny odbioru przez wyborców treści prezentowanych przez kandydatów opozycyjnych (czy są to postawy w pełni akceptujące, wstrzemięźliwe czy krytyczne),
- komentarze i opinie na temat kandydatów strony opozycyjno-solidarnościowej, deklarowanego stopnia poparcia i szans wobec innych kandydatów⁴⁷.

Dla realizacji założeń instrukcji na spotkania kandydatów „Solidarności” z wyborcami oprócz esbeków i milicjantów kierowano sprawdzoną agenturę. Szczególne zainteresowanie безпеکی wzbudzał miejscowy kandydat Paweł Chrupiek, który spotykał z mieszkańcami, gdy do jakiejś miejscowości nie mogli dotrzeć pozostali kandydaci. 20 maja TW „Agnieszka” donosił SB o spotkaniu Chrupka z wyborcami 16 maja w Domu Ludowym w Siedliskach: „W spotkaniu tym udział wzięli miejscowi rolnicy, a zwłaszcza ludzie młodzi. Niektórzy z nich byli pod wpływem alkoholu. Uczestniczył również w tym spotkaniu miejscowy administrator ks. Emil Stopa. [...] Chrupiek na wstępie wspominał, że zarówno podczas takich spotkań w Haczowie, Wesolej i Izdebkach sale były naszpikowane bezpieczeńką. Po zlustrowaniu obecnych, w czym pomógł mu również miejscowy ksiądz, wyraził swoje zadowolenie, że teren jest czysty⁴⁸. Kolejne spotkania Chrupka z wyborcami w Domu Strażaka w Nozdrzcu

⁴⁷ AIPN Rz, 038/22, t. 8, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Szyfrogram nr 01006/89 zastępcy szefa WUSW ds. SB w Krośnie do zastępców szefów RUSW woj. krośnieńskiego, 16 V 1989 r., k. 61–62.

⁴⁸ AIPN Rz, 038/22, t. 3, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Wyciąg z informacji TW „Agnieszki” ze spotkania odbytego 20 V 1989 r., 22 V 1989 r., k. 268.

16 maja i w Domu Parafialnym w Domaradzu 18 maja bezpieka zabezpieczała operacyjnie z wykorzystaniem agentury oraz techniki operacyjnej⁴⁹.

Podczas spotkania wyborczego 1 czerwca 1989 r. w brzozowskim kinie, w którym wzięli udział dwaj kandydaci Szczypiorski i Osiatyński, przekazano im pytania na kartkach. Szczypiorski w trakcie odpowiedzi mocno się zdenerwował, rzucił kartkę na podłogę, stwierdzając, że pytania zostały przygotowane przez SB. Osiatyński informował zaś, że w Brzozowie kolportowano „fałszywki wyborcze” wydrukowane z inicjatywy tej służby⁵⁰. W spotkaniu tym według informacji bezpieki wzięło udział trzysta osób. Spotkanie prowadził Henryk Kozik, a uczestniczyli w nim także Zygmunt Błaż, Jerzy Olbrych, Jacek Sieniawski i ks. Julian Pudło. Spotkanie było zabezpieczane operacyjnie i technicznie⁵¹.

W działaniach represyjnych uczestniczyła również milicja, której patrole starały się ograniczyć kolportaż solidarnościowych ulotek. 28 maja patrol milicji odnalazł np. wzdłuż ul. Witosa w Brzozowie kilkadziesiąt rozrzuconych ulotek o treści: „Kandydaci »Solidarności« – Do Sejmu: E. Jerzy Osiatyński, Paweł Chrupek, Do Senatu: Andrzej Szczypiorski, Gustaw Holoubek – **Głosuj na nich**”. Notatkę z tego incydentu przekazano SB⁵².

Bezpieka skrupulatnie zbierała informacje o nastrojach miejscowego społeczeństwa w związku z nadchodzącymi wyborami. 23 maja 1989 r. TW „Robert” donosił SB: „Jeśli chodzi o kandydatów, jakich »Solidarność« wytypowała [...], to wzbudzają oni wiele kontrowersyjnych wypowiedzi i komentarzy. W poprzednich kampaniach praktyką partii było przywożenie kandydatów w teczkach. Obecnie działania takie prowadzi »Solidarność«. [...]

Uwidadcznia się natomiast, iż strona koalicyjno-rządowa nie jest przygotowana do tej kampanii. Wizualnie przewagę nad nią posiada »Solidarność«, która zalewa miejscowości swoją propagandą. Mizernie wyglądający plakat Kubasa i innych kandydatów na tle propagandy »Solidarności« wzbudza podejrzenia postronnych przechodniów. Podejrzenia te nacechowane są obawą, iż rząd coś szykuje”⁵³.

Oprócz „Solidarności” szczególne zainteresowanie bezpieki budził Kościół katolicki. Intensywne działania operacyjne SB prowadziła przeciwko najbardziej ak-

⁴⁹ AIPN Rz, 038/22, t. 8, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Szyfrogram nr 01091/89 zastępcy szefa RUSW ds. SB w Brzozowie do naczelników wydziałów III, IV, V i VI WUSW w Krośnie, 17 V 1989 r., k. 67; *ibidem*, Szyfrogram nr 01134/89 zastępcy szefa RUSW ds. SB w Brzozowie do naczelników wydziałów III, IV, V i VI WUSW w Krośnie, 19 V 1989 r., k. 72.

⁵⁰ *Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej...*, s. 44.

⁵¹ AIPN Rz, 038/22, t. 8, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Szyfrogram nr 01253/89 zastępcy szefa RUSW ds. SB w Brzozowie do naczelników wydziałów III, IV i VI WUSW w Krośnie, 2 VI 1989 r., k. 88.

⁵² AIPN Rz, 038/22, t. 3, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Notatka służbowa, 28 V 1989 r., k. 37.

⁵³ *Ibidem*, Wyciąg z informacji od TW „Roberta” ze spotkania odbytego 23 V 1989 r., 24 V 1989 r., k. 29.

tywnym kapłanom powiązanych z opozycją solidarnościową. Do tego celu wykorzystywano OZI. 19 maja KO „Baltazar” informował np. SB: „Administrator parafii Górki ks. Wojciech Bukowiński jest mocno zaangażowany w sprawy »Solidarności« i nadchodzące wybory [...]. W ostatnią niedzielę w trakcie odprawianych przez siebie nabożeństw poruszał również ten temat. Wypowiadał się, a zarazem zabraniał swym wiernym kategorycznie głosowania na kandydatów z koalicji rządowej i kandydatów bezpartyjnych niebędących kandydatami »Solidarności«. Uzasadniał to tym, że ci, co będą głosować na czerwonych, będą potępieni przez Kościół”⁵⁴.

Służba Bezpieczeństwa zabezpieczała operacyjnie przebieg nabożeństw w wybranych kościołach. Chodziło o sprawdzenie, czy podczas kazań i w ogłoszeniach duszpasterskich księży poruszają temat wyborów, rekomendują kandydatów opozycyjnych oraz czy udostępniają pomieszczenia kościelne działaczom „Solidarności” do agitacji wyborczej i szkoleń o sposobie głosowania. 14 maja przeprowadzono kontrolę nabożeństw w jedenastu wytypowanych świątyniach na ogólną liczbę 32 kościołów parafialnych w rejonie. Dzień później w tajnym szyfrogramie szef RUSW w Brzozowie mjr Bolesław Kostur informował o ich wynikach naczelnika Wydziału IV SB WUSW w Krośnie: „Zabezpieczono 11 kazań, w tym o treści religijnej 11. Dodatkowo w formie ogłoszeń parafialnych sprawy dotyczące aktualnej sytuacji społeczno-politycznej poruszane były w trzech przypadkach (Brzozów, Haczów, Barycz). W Baryczy odczytany był list Episkopatu [Polski], który dotyczył wyborów i aktywnego wzięcia udziału w nich wiernych. [...] Temat zbliżających się wyborów poruszany był w Hłudnie, Brzozowie i Domaradzu. W Hłudnie miejscowy proboszcz wypowiadał się słowami: Idźcie ludzie głosować na kandydatów »Solidarności«, gdyż ci kacykowie z rządu i tak mają wszystko uzgodnione i nie musicie na nich głosować gdyż oni i tak zostaną w rządzie [...]. Ponadto zachęcał wiernych do wzięcia udziału w spotkaniu z Holoubkiem, jakie ma się odbyć w Wesolej i Izdebkach. [...] W Brzozowie i Domaradzu w gablotach przy kościołach umieszczono informacje »Solidarności«. Takie same informacje umieszczone są wewnątrz kościołów w parafiach Hłudno, Barycz i Haczów”⁵⁵.

28 maja zabezpieczano przebieg nabożeństw w dwudziestu kościołach. Dzień później w tajnym szyfrogramie zastępca szefa RUSW ds. SB w Brzozowie kpt. Stanisław Jurczak informował naczelników wydziałów III i IV SB WUSW w Krośnie: „Dokonano zabezpieczenia 20 kazań. Dotyczyły one wyłącznie treści religijnych. W trakcie ogłoszeń parafialnych w 17 kościołach księży poruszali temat wyborów. Prowadzono szkolenia z zasad skreślania pod kątem skreślania kandydatów spoza »Solidarności«. W trzech przypadkach księży nie poruszali tego tematu. W sześciu przypadkach udo-

⁵⁴ *Ibidem*, Wyciąg z notatki służbowej dotyczącej rozmowy z KO „Baltazarem” o działalności ks. Wojciecha Bukowińskiego, 19 V 1989 r., k. 26.

⁵⁵ *Ibidem*, Szyfrogram nr 1070/89 szefa RUSW w Brzozowie do naczelnika Wydziału IV SB WUSW w Krośnie, 15 V 1989 r., k. 68.

stępniono obiekty kościelne osobom cywilnym do prowadzenia agitacji wyborczej. W kościele parafialnym w Grabownicy po zakończonym nabożeństwie głównym szkolenie przeprowadził wiceprzewodniczący WKO w Krośnie Henryk Kozik. Apelowwał, aby wszyscy wzięli udział w wyborach, gdyż są to po raz pierwszy od 40 lat wybory prawie demokratyczne. Następnie przeprowadził szkolenie z zasad skreślania. Poleciał skreślać wszystkich niebędących reprezentantami »Solidarności«. W parafiach Przysietnica, Jasienica Rosielna, Zmiennica, Izdebki i Górki w prowadzeniu agitacji również udział wzięły osoby prywatne, z tym że nie odbywało się to wewnątrz kościołów, tylko na placach przykościelnych⁵⁶.

Esbecy i milicjanci zabezpieczali przebieg niedzielnych nabożeństw w wybranych kościołach w dniach głosowań – 4 i 18 czerwca. 4 czerwca nabożeństwo w kościele w Haczowie o godz. 8 zabezpieczał plut. Józef Myćka (st. inspektor Grupy VI SB RUSW w Brzozowie), w Domaradzu o godz. 9 – plut. Stanisław Gładysz (st. inspektor Grupy VI SB RUSW w Brzozowie), w Górkach o godz. 10.30 – chor. Andrzej Kwiatkowski, w Bliznem o godz. 9 – st. szer. Stanisław Owoc, w Brzozowie o godz. 9 – chor. Józef Gładysz (st. inspektor Grupy VI SB RUSW w Brzozowie), i w Starej Wsi o godz. 16 – plut. Stanisław Smoleń (st. inspektor Grupy IV SB RUSW w Brzozowie)⁵⁷. 18 czerwca zabezpieczano operacyjnie nabożeństwa w kościołach w Brzozowie, Haczowie, Domaradzu, Bliznem, Górkach, Nozdrzcu i Orzechówce⁵⁸.

Do działań operacyjnych w ramach prowadzonej podteczki Referat SB RUSW w Brzozowie⁵⁹ wykorzystywał 58 OZI, w tym 53 TW i 4 KO przyporządkowane do tej jednostki oraz jednego TW realizującego zlecenia Wydziału II SB WUSW w Krośnie⁶⁰. Według szacunków Bogusława Kleszczyńskiego w SO „Wybory 89” wykorzystywano w woj. krośnieńskim nie mniej niż 120 TW. Biorąc pod uwagę niekompletność zachowanych dokumentów SB, w przybliżeniu określił on liczbę OZI wykorzystywanych w kampanii wyborczej na minimum 300. Do tego doliczyć trzeba etatowych funkcjonariuszy SB i MO, OZI pionu operacyjnego milicji oraz KS w ramach nomenklatury partyjnej⁶¹.

⁵⁶ *Ibidem*, Szyfrogram nr 1195/89 zastępcy szefa RUSW ds. SB w Brzozowie do naczelników wydziałów III i IV SB WUSW w Krośnie, 29 V 1989 r., k. 79.

⁵⁷ *Ibidem*, Wykaz funkcjonariuszy SB zabezpieczających przebieg nabożeństwa w wytypowanych kościołach 4 VI 1989 r., k. 59.

⁵⁸ *Ibidem*, Informacja zabezpieczeniu nabożeństw w wytypowanych kościołach 18 VI 1989 r. sporządzona dla naczelnika Wydziału IV SB WUSW w Krośnie, 19 VI 1989 r., k. 139.

⁵⁹ Szerzej na temat struktury Referatu SB RUSW w Brzozowie zob. P. Fornał, *Struktura, kadra kierownicza i główne kierunki działań operacyjnych Referatu Służby Bezpieczeństwa Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej oraz Rejonowego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Brzozowie w latach 1957–1990*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2013, nr 1 (11).

⁶⁰ AIPN Rz. 038/22, t. 8, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Wykaz OZI wykorzystywanych w sprawie, [maj 1989 r.], k. 2.

⁶¹ B. Kleszczyński, *Wybory do Sejmu...*, s. 69.

Tabela 1. Wykaz osobowych źródeł informacji wykorzystywanych do sprawy obiektywnej o kryptonimie „Wybory 89” realizowanej przez Grupę III SB RUSW w Brzozowie (stan na koniec maja 1989 r.)

Grupy i funkcjonariusze SB RUSW w Brzozowie	Liczba TW	Pseudonimy TW	Liczba KO	Pseudonimy KO
Grupa II	8	„Puchacz”, „Gustek”, „Ciężki”, „Jacek”, „Dobosz”, „Fred”, „Warski”, „Adam” (przekazany z Wydziału II SB WUSW w Krośnie)	–	–
Grupa III	15	„Agnieszka”, „Robert”, „Łukasz”, „Marian II”, „Max”, „Lazuryt”, „Felek”, „Szwagier”, „Halina”, „Jurek”, „Wierny”, „Franek”, „Staszek”, „Filatelista”, „Maciek”	2	„Doktor” „Myśliwy”
Grupa IV	9	„Pasterz”, „Rubin”, „Neptun”, „Duda”, „Józef”, „Kaz”, „Mesjasz”, „Dawid”, „Judasz”	1	„Baltazar”
Grupa V	2	„Ost”, „Tadek”	–	–
Grupa VI	17	„Bartek”, „Sowa”, „Bobek”, „Rafał”, „Mundek”, „Wojtek”, „Wódz”, „Janek”, „Sylwek”, „Kant”, „Romek II”, „Karol”, „Duży”, „Curro”, „Sosna”, „Staszek II”, „Edward”	–	–
Zastępca szefa RUSW ds. SB kpt. Stanisław Jurczak	3	„Rolnik”, „Rybak”, „Historyk”	1	„Brodacz”
Łącznie	54		4	

Źródło: AIPN Rz, 038/22, t. 8, Sprawa obiektywa o kryptonimie „Wybory 89”, k. 2.

Oprócz SB opracowane przez sztaby plany zabezpieczenia porządku publicznego realizowały w dniu głosowania wszystkie jednostki podległe WUSW. W myśl tych ustaleń szefowie WUSW na podległym terenie od 3 do 5 czerwca 1989 r. wprowadzili stan podwyższonej gotowości dla wszystkich jednostek organizacyjnych SB i MO. Całodobowe dyżury odbywały się w sztabach kierownictw WUSW i RUSW, skoszarowano jednostki ZOMO, a wyznaczeni członkowie ORMO mieli ochraniać komisje wyborcze. Ustalono też zasady przekazywania informacji z przebiegu wyborów oraz ewentualnych działań prewencyjnych.

Wybory czerwcowe 1989 r. w Brzozowie i rejonie brzozowskim...

W celu zachowania pozorów w pełni demokratycznych standardów w dniu głosowania w lokalu wyborczym nie mógł przebywać żaden funkcjonariusz MO lub umundurowany członek ORMO. Ormowcy zostali zobowiązani do zorganizowania w sąsiedztwie lokali wyborczych zakrytych punktów obserwacyjnych. W lokalu wyborczym umundurowani funkcjonariusze mogli interweniować jedynie na żądanie przewodniczącego komisji wyborczej i tylko w okolicznościach „rażącego zagrożenia porządku publicznego lub niebudzących wątpliwości faktów popełnienia przestępstw ściganych z urzędu albo na żądanie osób pokrzywdzonych”⁶².

Na 341 lokali wyborczych w woj. krośnieńskim 335 było lokalami cywilnymi, siedem to tzw. zamknięte (w szpitalach). Z tej liczby 328 lokali miały zabezpieczać siły MO i ORMO. Pozostałe sześć lokali w jednostkach wojskowych nie wymagało ochrony. Średnio każdy lokal wyborczy zabezpieczać miał milicjant i dwóch ormowców. Łącznie do zabezpieczania lokali wyborczych w województwie miało być użytych 984 milicjantów i ormowców⁶³. W rejonie brzozowskim zadanie to wypełniało 174 milicjantów i ormowców (zob. tabela 2).

Tabela 2. Kalkulacja sił WUSW w Krośnie do zabezpieczenia lokali wyborczych 3–5 czerwca 1989 r.

Lp.	Rejony	Liczba lokali wyborczych	Stan funkcjonariuszy MO RUSW	Liczba zabezpieczających			Ogółem siły do zabezpieczenia
				RUSW	WUSW	ORMO	
1	Krosno	94	181	152	18	188	359
2	Jasło	82	145	116	11	164	291
3	Sanok	56	105	74	8	112	194
4	Brzozów	52	65	60	10	104	174
5	Lesko	17	36	24	12	34	70
6	Ustrzyki	27	45	30	10	54	94
Razem		328	577	460	68	656	1181

Źródło: AIPN Rz, 00374/38, Ogólnokrajowe i wojewódzkie operacje kontrolno-porządkowe („Wybory 89”). Wydział Prewencji WUSW w Krośnie, k. 66.

⁶² *Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej...*, s. 46–47.

⁶³ AIPN Rz, 00374/38, Ogólnokrajowe i wojewódzkie operacje kontrolno-porządkowe („Wybory 89”). Wydział Prewencji WUSW w Krośnie, Kalkulacja sił WUSW w Krośnie do zabezpieczenia lokali wyborczych 3–5 VI 1989 r., 24 V 1989 r., k. 66.

W rejonie brzozowskim głosowanie w I i II turze wyborów odbywało się w 53 obwodowych komisjach wyborczych, a w Brzozowie – w trzech, tj. w Zespole Szkół Ekonomicznych, Spółdzielni Pracy „Elektromet” i w szpitalu, oraz w dziewięciu w pozostałych miejscowościach gm. Brzozów⁶⁴, sześciu w gm. Domaradz⁶⁵, dwunastu w gm. Dydnia⁶⁶, siedmiu w gm. Haczów⁶⁷, czterech w gm. Jasienica Rosielna⁶⁸ i dwunastu w gm. Nozdrzec⁶⁹.

Kilka dni przed wyborami odbyła się narada w Miejsko-Gminnym Sztabie ORMO w Brzozowie z udziałem zastępców szefa RUSW ds. SB kpt. Jurczaka i MO por. Wojtowicza, podczas której omówiono zadania dla jednostki ORMO w okresie wyborów⁷⁰. W celu wzmocnienia sił RUSW w Brzozowie do dyspozycji tej jednostki oddelegowano dziesięciu funkcjonariuszy WUSW w Krośnie (po jednym z Wydziału Kryminalnego i Dochodzeniowo-Śledczego, dwóch z Wydziału Ogólnego i sześciu z Wydziału Łączności)⁷¹. Dla utrzymania mobilności od 3 do 5 czerwca skoszarowano jednostki ZOMO i uzupełniono ich stan funkcjonariuszami NOMO⁷². W przeddzień głosowania i w dniach wyborów podczas I i II tury we wszystkich województwach, w których odbywało się głosowanie, obowiązywał wprowadzony prewencyjnie zakaz sprzedaży i podawania alkoholu⁷³. Skierowano też w teren patrole milicji w celu jego egzekwowania⁷⁴.

⁶⁴ W gm. Brzozów obwodowe komisje wyborcze utworzono w Górkach (Dom Strażaka), Grabownicy Starzeńskiej (Dom Strażaka), Humniskach (szkoły podstawowe nr 1 i 2), Przysietnicy (szkoły podstawowe nr 1 i 2), Starej Wsi (szkoła podstawowa), Turzym Polu (szkoła podstawowa) i Zmiennicy – szkoła podstawowa (*ibidem*, Wykaz obwodowych komisji wyborczych w woj. krośnieńskim, [b.d.], k. 38).

⁶⁵ W gm. Domaradz obwodowe komisje wyborcze utworzono w Domaradzu (szkoły podstawowe nr 1, 2 i 3), Baryczy (szkoła podstawowa) i Golcowej – szkoły podstawowe nr 1 i 2 (*ibidem*, k. 46).

⁶⁶ W gm. Dydnia obwodowe komisje wyborcze utworzono w Dydni (szkoła podstawowa), Krzywem (szkoła podstawowa), Grabówce (szkoła podstawowa), Niebocku (szkoła podstawowa), Jabłońce (szkoła podstawowa), Wydnej (szkoła podstawowa), Krzemiennej (budynek wiejski – świetlica), Temeszowie (szkoła podstawowa), Obarzynie (szkoła podstawowa), Niewistce (szkoła podstawowa), Witryłowie (ośrodek zdrowia) i Końskiem – szkoła podstawowa (*ibidem*).

⁶⁷ W gm. Haczów obwodowe komisje wyborcze utworzono w Haczowie (Gminny Ośrodek Kultury i Wypoczynku), Trześniowie (Dom Ludowy), Bukowie (Dom Ludowy), Jasionowie (Dom Ludowy), Wzdowie (Dom Strażaka), Malinówce (Dom Ludowy) i Jabłonicy Polskiej – Dom Strażaka (*ibidem*, k. 47).

⁶⁸ W gm. Jasienica Rosielna obwodowe komisje wyborcze utworzono w Jasiency Rosielnej (biuro Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”), Bliznem (szkoła podstawowa), Orzechówce (szkoła podstawowa) i Woli Jasienieckiej – szkoła podstawowa (*ibidem*).

⁶⁹ W gm. Nozdrzec obwodowe komisje wyborcze utworzono w Nozdrzcu (Dom Strażaka), Hłudnie (szkoła podstawowa), Izdebkach (szkoły podstawowe nr 1, 2 i 4), Izdebkach-Rudawcu (szkoła podstawowa), Siedliskach (szkoła podstawowa), Hucie Poręby (szkoła podstawowa), Warze (szkoła podstawowa) i Wesolej – szkoły podstawowe nr 1, 2 i 3 (*ibidem*, k. 52).

⁷⁰ *Ibidem*, Notatka urzędowa, 31 V 1989 r., k. 89.

⁷¹ *Ibidem*, Pismo naczelnika Wydziału Prewencji WUSW w Krośnie do szefa RUSW w Brzozowie, 29 V 1989 r., k. 76.

⁷² AIPN Rz, 038/22, t. 8, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Telefonogram nr 01076/80/89 szefa WUSW w Krośnie podległych szefów RUSW, [b.d.], k. 22.

⁷³ AIPN Rz, 00374/38, Ogólnokrajowe i wojewódzkie operacje kontrolno-porządkowe („Wybory 89”). Wydział Prewencji WUSW w Krośnie, Telefonogram nr 766/89 dyrektora Biura Prewencji KG MO w Warszawie do naczelników wydziałów prewencji WUSW, 29 V 1989 r., k. 80.

⁷⁴ *Ibidem*, Telefonogram nr ZW-263/89 zastępcy szefa WUSW ds. MO w Krośnie do szefów RUSW w woj. krośnieńskim, 30 V 1989 r., k. 85.

2 czerwca 1989 r. o godz. 8 z Urzędu Wojewódzkiego w Krośnie rozwieziono do urzędów gmin i miast województwa dokumentację wyborczą. Nazajutrz została dostarczona do lokali wyborczych, które do przybycia komisji wyborczych zabezpieczali milicjanci i ormowcy⁷⁵.

Już w godzinach popołudniowych 4 czerwca zastępca naczelnika Wydziału III SB WUSW w Krośnie kpt. Marian Kryński⁷⁶ w tajnym szyfrogramie informował kierownictwo Departamentu III MSW w Warszawie o przebiegu głosowania w woj. krośnieńskim: „O godzinie 13.30 frekwencja wynosiła 114 tys. osób, co stanowi 35 proc. ogólnej liczby uprawnionych do głosowania. Odnotowano również następujące fakty:

– w miejscowościach Świącany, Łężany, Haczów – mężowie zaufania ze strony »Solidarności« prowadzili agitację i instruktaż odnośnie głosowania na kandydatów »Solidarności«,

– Domaradz, Górki – miejscowi księża w trakcie mszy instruowali wyborców odnośnie techniki głosowania na korzyść »Solidarności«⁷⁷.

W tym samym dniu o godz. 22.55 szef RUSW w Brzozowie mjr Kostur w tajnym szyfrogramie informował kierownika Sztabu WUSW w Krośnie o przebiegu głosowania w podległym rejonie: „Do głosowania przystąpiło 29 tys. na ogólną liczbę 43 tys. uprawnionych, tj. około 68 proc. W większości obiektów sakralnych prowadzona była [...] z różnym nasileniem agitacja wyborcza przez księży sugerujących lub jednoznacznie wskazujących, że uczestniczący w nabożeństwie wierni winni oddać swój głos wyłącznie na kandydatów »Solidarności«.

Przed lokalem wyborczym w Haczowie umieszczono tablicę z obwieszczeniami Wojewódzkiej Komisji Wyborczej w Krośnie, na których dokonano skreśleń innych kandydatów niż z »Solidarności«. Tablicę potraktowano jako wzór do głosowania. Przed kilkunastoma lokalami wyborczymi rozdawane były przez działaczy »Solidarności« ściągawki wyborcze. Rozdawano je także przed kilkoma kościołami.

W lokalu wyborczym w ZOZ Brzozów agitację wyborczą dla »Solidarności« prowadzili lekarze Żarow i Szypuła. Zostali usunięci z lokalu przez przewodniczącą. W ostatnią noc udekorowano plakatami »Solidarności« lokal wyborczy w Zmiennicy. Propagandę ściągnął przewodniczący przed otwarciem lokalu. W głosowaniu, jak wynika z dotychczasowych ustaleń, wzięło udział kilku księży świeckich oraz kilkanaście siostr służebniczek starowiejskich. Licznie w akcie wyborczym uczestniczyli księża i klerycy [z zakonu] jezuitów. W kazaniu wygłoszonym w parafii Domaradz miejscowy administrator, mówiąc o przestrzeganiu zasad Ewangelii, skrytykował politykę

⁷⁵ *Ibidem*, Szyfrogram nr ZW-0242/89 zastępcy szefa WUSW ds. MO w Krośnie do szefów RUSW woj. krośnieńskiego, 30 V 1989 r., k. 82.

⁷⁶ Szerzej o Marianie Kryńskim zob. *Twarze bezpieki...*, s. 239.

⁷⁷ AIPN Rz, 038/22, t. 1, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Meldunek sygnałny nr 263/89 zastępcy naczelnika Wydziału III SB WUSW w Krośnie do Wydziału I Departamentu III MSW w Warszawie, 4 VI 1989 r., k. 100.

państwa, której skutkiem były stan wojenny, kolegia [ds. wykroczeń], prześladowania przez UB i SB ludzi inaczej myślących.

Ksiądz Bukowiński w Górkach uznał, że wynikiem działań SB jest śmierć Popiełuszki⁷⁸. Kilkakrotnie przebywał na terenie miejscowego lokalu wyborczego. Ksiądz Drewniak z Dydni stwierdził, że emblematem na dzisiejsze wybory jest »Solidarność«. Ksiądz Curzytek z Orzechówki, życząc udanych wyborów, przypomniał o potrzebie zapoznania się z kandydatami »Solidarność«. [...] Ksiądz Julian Pudło z Brzozowa zapoznał wiernych z treściami fałszywych ulotek »Solidarność«, uznał, że jako katolik będzie głosował na »Solidarność«. [...] Na plakacie wyborczym Kubasa w Brzozowie wykonano napis »Precz z komuną!«. Zatrzymań nie stosowano. Nie podejmowano działań profilaktyczno-represyjnych przez siły porządkowe⁷⁹.

W rejonie brzozowskim frekwencja wyborcza w poszczególnych gminach była następująca: miasto i gmina Brzozów – 69 proc., Haczów – 73,2 proc., Domaradz – 65 proc., Jasienica Rosielna – 67 proc., Nozdrzec – 70,7 proc., Dydnia – 65,01 proc.⁸⁰

Tabela 3. Frekwencja I tury wyborów 4 czerwca 1989 r. w poszczególnych obwodach miasta i gminy Brzozów

Nr Obwodowej Komisji Wyborczej	Nazwa obwodu	Liczba uprawnionych do głosowania	Liczba osób, które wzięły udział w głosowaniu	Frekwencja w procentach
1.	Brzozów	2541	1785	70
2.	Brzozów	2205	1557	71
3.	Górki	1040	754	73
4.	Grabownica Starzeńska	1865	1296	69
5.	Humniska (duża strona)	1680	1164	69
6.	Humniska (mała strona)	971	671	69
7.	Przysietnica	1 321	773	59

⁷⁸ Ks. Jerzy Popiełuszko 19 X 1984 r. został uprowadzony przez funkcjonariuszy SB, a następnie beztoskowo zamordowany.

⁷⁹ AIPN Rz, 038/22, t. 8, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Szyfrogram nr Brz-01281/89 szefa RUSW w Brzozowie do kierownika Sztabu WUSW w Krośnie, 4 VI 1989 r., k. 92–93.

⁸⁰ AIPN Rz, 038/22, t. 3, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Dane o przebiegu głosowania w I turze wyborów w poszczególnych obwodach miasta i gminy Brzozów, b.d., k. 66; *ibidem*, Frekwencja wyborcza w I turze wyborów w poszczególnych gminach rejonu brzozowskiego, 4 VI 1989 r., k. 89; *ibidem*, Frekwencja w I turze wyborów do Sejmu i Senatu w gm. Dydnia, b.d., k. 171; *ibidem*, Notatka służbowa dotycząca wyników głosowania w I turze wyborów w gm. Haczów, 6 VI 1989 r., k. 220; *ibidem*, Notatka służbowa dotycząca rozmowy służbowej z sekretarzem Urzędu Gminy w Nozdrzcu Stanisławem Szpiechem na temat frekwencji wyborczej w I turze głosowania w gm. Nozdrzec, 7 VI 1989 r., k. 275.

Wybory czerwcowe 1989 r. w Brzozowie i rejonie brzozowskim...

8.	Przysietnica	950	652	69
9.	Stara Wieś	1982	1350	68
10.	Turze Pole	612	420	69
11.	Zmiennica	731	533	73
12.	Brzozów (szpital)	165	99	60
Razem		16 063	11 054	69

Źródło: AIPN Rz, 038/22, t. 3, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, k. 66.

Łącznie w I turze wyborów w woj. krośnieńskim na 327 823 uprawnionych do głosowania w wyborach wzięło udział 228 tys. osób, co stanowiło 69,56 proc. Pierwsza tura zakończyła się przygniatającym zwycięstwem opozycji solidarnościowej. W wyborach do Sejmu Paweł Chrupek uzyskał 179 150 głosów, a więc 82,76 proc., a Jerzy Osiatyński – 176 728 głosów, czyli 81,69 proc. Najlepszy wynik wśród kandydatów partyjno-rządowych uzyskał Andrzej Wal – 29 675, tj. 13,71 proc. głosów. Poparcie dla listy krajowej nie przekroczyło 40 proc., a większość głosujących skreśliła na niej wszystkie nazwiska. W tabeli poniżej przedstawione zostały wyniki głosowania w gm. Haczów, gdzie zwyciężyli Chrupek i Osiatyński.

Tabela 4. Wyniki głosowania do Sejmu w I turze wyborów 4 czerwca 1989 r. w gm. Haczów

Lp.	Imię i nazwisko kandydata	Haczów	Trześniów	Buków	Jasionów	Wzdów	Malinówka	Jablonica	Łączna liczba głosów
Mandat 201									
1.	Maria Czenczek	140	68	14	71	51	50	78	478
2.	Zdzisław Fogielman	31	12	2	10	7	6	9	77
3.	Wiesław Nawrot	28	7	2	14	22	8	19	92
4.	Jan Pawlik	65	14	–	49	81	19	19	247
Mandat 202									
5.	Zbigniew Balik	84	36	4	47	71	26	42	320
6.	Julian Bartkowski	33	22	5	20	49	15	6	150
7.	Marian Majka	25	7	4	17	10	7	18	88
8.	Edward Sikorski	65	27	4	54	13	30	34	227

Mandat 203									
9.	Antoni Bogdanowicz	26	14	4	28	35	17	14	148
10.	Eugeniusz Królikowski	151	14	2	33	19	24	18	261
11.	Emilia Pogonowska-Jucha	103	57	6	45	48	18	58	335
12.	Kazimierz Pomykała	69	21	2	39	61	19	17	228
Mandat 204									
13.	Paweł Chrupek	1294	490	139	554	443	363	489	3772
14.	Andrzej Wal	140	58	8	51	43	16	13	329
Mandat 205									
15.	Jerzy Osiatyński	1285	474	127	514	426	347	475	3648
16.	Wojomir Wojciechowski	107	60	13	71	39	24	23	337

Źródło: AIPN Rz, 038/22, t. 3, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, k. 221.

Kandydaci „Solidarności” uzyskali bardzo dobre wyniki również w wyborach do Senatu. Na Gustawa Holoubka oddano 157 624 głosy, czyli 75,64 proc., a na Andrzeja Szczypiorskiego 153 533 głosy – 73,68 proc. Pozostałe głosy rozproszyły się wśród pozostałych kandydatów strony partyjno-rządowej i niezależnych. Z kandydatów PZPR najlepszy wynik uzyskał Zbigniew Kubas – 30 025 głosów, co stanowiło tylko 14,41 proc.⁸¹ Poniżej w tabeli przedstawione zostały wyniki głosowania w gm. Haczów, gdzie druzgocące zwycięstwo odnieśli Holoubek i Szczypiorski.

Tabela 5. Wyniki głosowania do Senatu w I turze wyborów 4 czerwca 1989 r. w gm. Haczów

Lp.	Imię i nazwisko kandydata	Haczów	Trześniów	Buków	Jasionów	Wzdów	Malinówka	Jablonica	Liczba głosów łącznie
1.	Mieczysław Buziewicz	20	20	1	12	10	7	9	79
2.	Gustaw Holoubek	1114	397	110	487	389	303	421	3211
3.	Roman Karaś	27	11	2	25	13	9	8	95
4.	Adam Kilar	21	5	3	11	7	3	6	56

⁸¹ B. Kleszczyński, *Wybory do Sejmu...*, s. 72–73.

Wybory czerwcowe 1989 r. w Brzozowie i rejonie brzozowskim...

5.	Zbigniew Kubas	286	100	27	104	87	45	61	710
6.	Stanisław Orłowski	27	8	–	9	16	2	1	63
7.	Elżbieta Przybyszowska-Constantine	19	6	2	8	4	2	3	44
8.	Henryk Reiss	32	26	6	17	13	6	7	107
9.	Andrzej Szczypiorski	1119	377	113	497	373	307	421	3207

Źródło: AIPN Rz, 038/22, t. 3, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, k. 222.

W kraju obóz „Solidarności” w I turze wyborów zdobył 160 na 161 możliwych miejsc w Sejmie i 92 mandaty spośród 100 w Senacie. W woj. krośnieńskim „Solidarność” już podczas tej tury obsadziła wszystkie przyznane mandaty w Sejmie i Senacie⁸².

Po zakończeniu głosowania szefowie WUSW zgodnie z poleceniem ministra spraw wewnętrznych gen. broni Czesława Kiszczaka 7 czerwca 1989 r. przedłużyli stan podwyższonej gotowości dla jednostek SB i MO. Jednostki operacyjne na bieżąco informowały sztaby o sytuacji społeczno-politycznej po I turze wyborów oraz o zamierzeniach ugrupowań opozycji⁸³. Od 17 do 19 czerwca ponownie skoszarowano jednostki ZOMO i uzupełniono ich stan funkcjonariuszami NOMO⁸⁴.

Cztery dni przed drugą turą wyborów zastępca szefa RUSW ds. SB w Brzozowie kpt. Jurczak meldował naczelnikowi Wydziału III SB WUSW w Krośnie: „Prowadzone działania wykazują, że środowiska »Solidarności« nie wykazują większego zainteresowania II turą wyborów. Stanowisko takie motywują stwierdzeniami m.in.:

- wybory kandydatów »Solidarności« zostały zakończone, o wybory kandydatów strony koalicyjnej niech martwi się PZPR i ZSL,
- obecny czas »Solidarność« wykorzystać musi na organizowanie zakładowych i środowiskowych struktur związkowych. [...]

Ewentualne uczestnictwo w kolejnym akcie wyborczym członkowie »Solidarności« warunkują indywidualnie: potrzebą zapoznania się z nową listą kandydatów z listy krajowej, głosowaniem bez skreśleń lub skreślaniem wszystkich, by udowodnić, że i ta tura wyborów jest pogromem dla strony koalicyjnej. [...] Wielu członków PZPR, zwłaszcza emerytów, na bazie dotychczasowego wyniku wyborczego, jak i jednoznacznie krytycznej oceny dotychczasowej kampanii prowadzonej przez PZPR (zbyt duża ilość kandydatów, niedostateczna informacja o kandydatach, skąpa propaganda,

⁸² *Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej...*, s. 51.

⁸³ *Ibidem*, s. 47.

⁸⁴ AIPN Rz, 038/22, t. 8, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Szyfrogram nr 01398/89 zastępcy szefa WUSW ds. MO w Krośnie do szefów RUSW i dowódców ZOMO woj. krośnieńskiego, 16 VI 1989 r., k. 26.

niedopracowane spotkania środowiskowe z kandydatami, traktowanie tych spotkań w sposób bardzo oficjalny, brak wychodzenia działaczy PZPR z informacją o kandydatach do szerokiego grona wyborców) obecność w lokalach wyborczych w najbliższą niedzielę uważa za bezcelową. Kler podobnie jak »Solidarność« nie wykazuje żadnej aktywności w tej tematyce. W indywidualnych rozmowach z wiernymi zajmuje podobne stanowisko w sprawie ewentualnego ich uczestnictwa w głosowaniu jak »Solidarność«. Należy sądzić, że w tutejszym rejonie frekwencja wyborcza będzie bardzo niska⁸⁵.

W II turze wyborów 18 czerwca 1989 r. o trzy mandaty do Sejmu w woj. krośnieńskim rywalizowało sześcioro kandydatów. Ostatecznie mandaty poselskie uzyskali: Maria Czenczek i Zbigniew Balik z PZPR oraz Emilia Pogonowska-Jucha z ZSL⁸⁶.

27 czerwca 1989 r. kierujący brzozowską SB kpt. Jurczak meldował naczelnikowi Wydziału III SB WUSW w Krośnie: „W drugiej turze wyborów głosowało około 17 proc. uprawnionych do głosowania z tutejszego rejonu. Głosy swoje oddali ze środowiska kleru tylko księża parafii Domaradz i Nozdrzec. Zakonnice udziału nie brały. W turze tej kampanii propagandowej nie prowadziła strona opozycyjno-solidarnościowa. Księża przemilczeli w kazaniach fakt II tury wyborów. Praktycznie we wszystkich obwodowych komisjach wyborczych wzięli udział członkowie tych komisji wymienionej strony. Nie uczestniczyli w ich pracach natomiast mężowie zaufania »Solidarności«. Frekwencja wyborcza w dniu 18 [czerwca] w poszczególnych gminach przedstawia się następująco: miasto i gmina Brzozów – 19,2 proc., gmina Domaradz – 12,51 proc., gmina Dydnia – 18,7 proc., gmina Haczów – 13,86 proc., gmina Jasienica Rosielna – 8,44 proc. i gmina Nozdrzec – 16,81 proc. Najwyższą frekwencję wyborczą odnotowano w Hucie Porębach, gmina Nozdrzec – 47,1 proc., zaś najniższą w Orzechówce, gmina Jasienica Rosielna – 3,2 proc. W kampanii tej nie odnotowano żadnych negatywnych faktów i zdarzeń⁸⁷.

Przyczyny niskiej frekwencji w II turze wyborów tak tłumaczył TW „Szwagier”: „Duży wpływ na frekwencję miał również brak w sklepach podstawowych artykułów spożywczych: cukru, mąki i kaszy. W Brzozowie część społeczeństwa skreśliła kandydatkę Czenczkową, twierdząc, iż jest ona materialistką, że myśli tylko o sobie⁸⁸. Poniżej w tabeli przedstawione zostały wyniki głosowania w II turze wyborów na kandydatów reżimowych w gm. Jasienica Rosielna.

⁸⁵ *Ibidem*, Szyfrogram nr Brz-01333/89 zastępcy szefa RUSW ds. SB w Brzozowie do naczelnika Wydziału III SB WUSW w Krośnie, 14 VI 1989 r., k. 94.

⁸⁶ *Wybory '89 w Polsce południowo-wschodniej...*, s. 54.

⁸⁷ AIPN Rz, 038/22, t. 8, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Meldunek sytuacyjny zastępcy szefa RUSW ds. SB w Brzozowie do naczelnika Wydziału III SB WUSW w Krośnie, 27 VI 1989 r., k. 95.

⁸⁸ AIPN Rz, 038/22, t. 3, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Wyciąg z informacji od TW „Szwagra” ze spotkania 4 VII 1989 r., 5 VII 1989 r., k. 101.

Tabela 6. Wyniki głosowania do Sejmu w II turze wyborów 18 czerwca 1989 r. w gm. Jasienica Rosielna

Lp.	Imię i nazwisko kandydata	Jasienica	Bizne	Orzechówka	Wola Jasienicka	Łączna liczba głosów
Mandat 201						
1.	Maria Czenczek	115	88	13	8	224
2.	Jan Pawlik	47	18	24	5	94
Mandat 202						
3.	Zbigniew Balik	100	52	25	7	184
4.	Edward Sikorski	55	47	14	8	124
Mandat 203						
5.	Emilia Pogonowska-Jucha	65	39	19	2	125
6.	Kazimierz Pomykała	81	51	17	14	163
Liczba uprawnionych		1257	1835	931	427	4450
Liczba głosujących		197	117	42	20	376

Źródło: AIPN Rz, 038/22, t. 3, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, k. 255.

Kończącym akcentem działań operacyjnych SB w sprawie czerwcowych wyborów było przesłanie 25 sierpnia 1989 r. na polecenie kpt. Jurczaka dwóch tomów materiałów operacyjnych podteczki SO „Wybory 89” do archiwum Sekcji „C” Wydziału Zabezpieczenia Operacyjnego WUSW w Krośnie⁸⁹.

Dwa dni wcześniej we wniosku kończącym realizowaną sprawę na szczeblu wojewódzkim zastępca naczelnika Wydziału III SB WUSW w Krośnie kpt. Kryński stwierdził: „Z opinii wyborców wynikało, że strona opozycyjno-solidarnościowa była znacznie lepiej przygotowana do akcji propagandowej i cyklu spotkań z wyborcami, które były »wzorowo« wyreżyserowane.

⁸⁹ AIPN Rz, 038/22, t. 2, Sprawa obiektowa o kryptonimie „Wybory 89”, Pismo zastępcy szefa RUSW ds. SB w Brzozowie do naczelnika Wydziału III SB WUSW w Krośnie, 25 VIII 1989 r., k. 236.

W trakcie spotkań przedwyborczych strona solidarnościowa wielokrotnie odstępowała od ogólnie przyjętych zasad walki wyborczej, podejmując próby dyskredytacji kandydatów strony koalicyjno-rządowej, bazując na krytyce poczynań rządu, administracji państwowej, organizacji pracy w strefie przemysłu i gospodarki.

Znaczny wkład w prowadzenie kampanii wyborczej prowadzonej przez kandydatów strony solidarnościowej wniósł kler katolicki, który oprócz przywództwa duchowego niejednokrotnie wykorzystywał ambonę i udostępniał pomieszczenia kościelne do celów propagandowych.

W pierwszej turze wyborów osiągnięto frekwencję 69,56 proc. Zdecydowane zwycięstwo odnieśli w niej kandydaci strony opozycyjno-solidarnościowej, zarówno do Senatu, jak i Sejmu. W drugiej turze wyborów osiągnięto frekwencję 20,31 proc., w trakcie której dokonano wyboru pozostałych trzech kandydatów do Sejmu.

W okresie kampanii wyborczej oraz wyborów nie stwierdzono wydarzeń naruszających ład i porządek publiczny oraz zagrożeń o charakterze politycznym. Złożoność sytuacji społeczno-politycznej powodowała, iż nie stosowano środków administracyjno-prawnych w stosunku do osób naruszających porządek prawny⁹⁰.

Przedstawione w artykule fragmenty tajnych dokumentów SB opisujące przebieg kampanii wyborczej i wyborów z czerwca 1989 r. prowadzą do konkluzji, że komuniści starali się je przeprowadzić tak, by utrzymać władzę. Gwarantowały im to co prawda ustalenia okrągłego stołu, ale mimo to wszelkimi dostępnymi środkami chcieli ograniczyć zwycięstwo opozycji solidarnościowej.

Podczas kampanii wyborczej aparat partyjny wspierała SB. Oficjalnie nie stosowano represji i zatrzymań, ale SB cały czas prowadziła tajne działania operacyjne, inwigilując działaczy „Solidarności”, członków KO, kandydatów oraz zaangażowanych po stronie opozycji księży katolickich.

Zmasowane działania SB na szczeblu województwa i rejonów koordynował Wydział III SB WUSW w Krośnie. W rejonie brzozowskim realizowała je Grupa III SB RUSW, wykorzystując całą dostępną sieć agenturalną (58 OZI). Jej wysiłki wspierały pozostałe grupy SB, cały pion milicyjny RUSW oraz jednostki ORMO, ZOMO, NOMO i oddelegowani funkcjonariusze WUSW. Zaangażowanie tak dużych sił na szczeblu rejonu świadczy o tym, że komuniści, wykorzystując cały dostępny aparat represji, starali się utrzymać kontrolę nad wyborami także w lokalnym aspekcie.

Masowy udział społeczeństwa w I turze wyborów i przygniatające zwycięstwo kandydatów solidarnościowych zaskoczyło tak aparat partyjny, jak i SB. Druga tura wyborów poprzez niską frekwencję ukazała natomiast słabość komunistów. Nadchodzących zmian nie był już w stanie powstrzymać aparat represji totalitarnego państwa.

⁹⁰ *Ibidem*, Wniosek o zakończenie sprawy obiektywnej o kryptonimie „Wybory 89” dotyczącej wyborów do Sejmu i Senatu PRL w woj. krośnieńskim, 23 VIII 1989 r., k. 238–239.

Kryzys gospodarczy, spadek stopy życiowej społeczeństwa i bankructwo polityczne komunistów stało się faktem.

Dążenie do odrzucenia opresyjnego systemu uwidoczniło się także w wymiarze lokalnym – rejonu brzozowskiego i woj. krośnieńskiego. Mieszkańcy Brzozowszczyzny mieli w tych przemianach znaczący udział, masowo uczestnicząc w pierwszym od zakończenia II wojny światowej częściowo wolnym akcie wyborczym. W ten sposób wykorzystali historyczną szansę odsunięcia komunistów od władzy.

Paweł Fornal

The June 1989 Elections in Brzozów and the Brzozów Area in the Reports of the Security Service

Summary

The article presents the course of the first partially free elections since the end of Second World War to the „Sejm kontraktowy” and the PRL Senate of 4 and 18 June 1989 in the „Brzozów” area, a part of electoral district no. 51, covering Krosno province as it existed in the years 1975–1998.

The documents of the Communist Security Service demonstrate the secret actions of the Security Service against the activists of the „Solidarność” („Solidarity”) Independent Self-Governing Trade Union, election civic committee members, opposition candidates to the Sejm and the Senate, as well as Catholic priests.

The Security Service (SS) action related to the elections at the level of the Krosno province was conducted by Division III of the Security Service of the Provincial Office of Internal Affairs in Krosno, while in the Brzozów region this was conducted by its subordinate, Group III of the Security Service of the Regional Office of Internal Affairs. From April to August 1989, under the group-oriented surveillance case code-named „Election ‘89”, use was made of all the available Brzozów SS network, numbering 58 personal sources of information, the officers of the local SS Department and the Citizens’ Militia, as well as its auxiliary units.

The publication includes fragments of secret SS documents, such as plans for operational projects, cryptography, reports and information from secret collaborators, as well as the results of the first and second round of elections in selected municipalities of the Brzozów area.